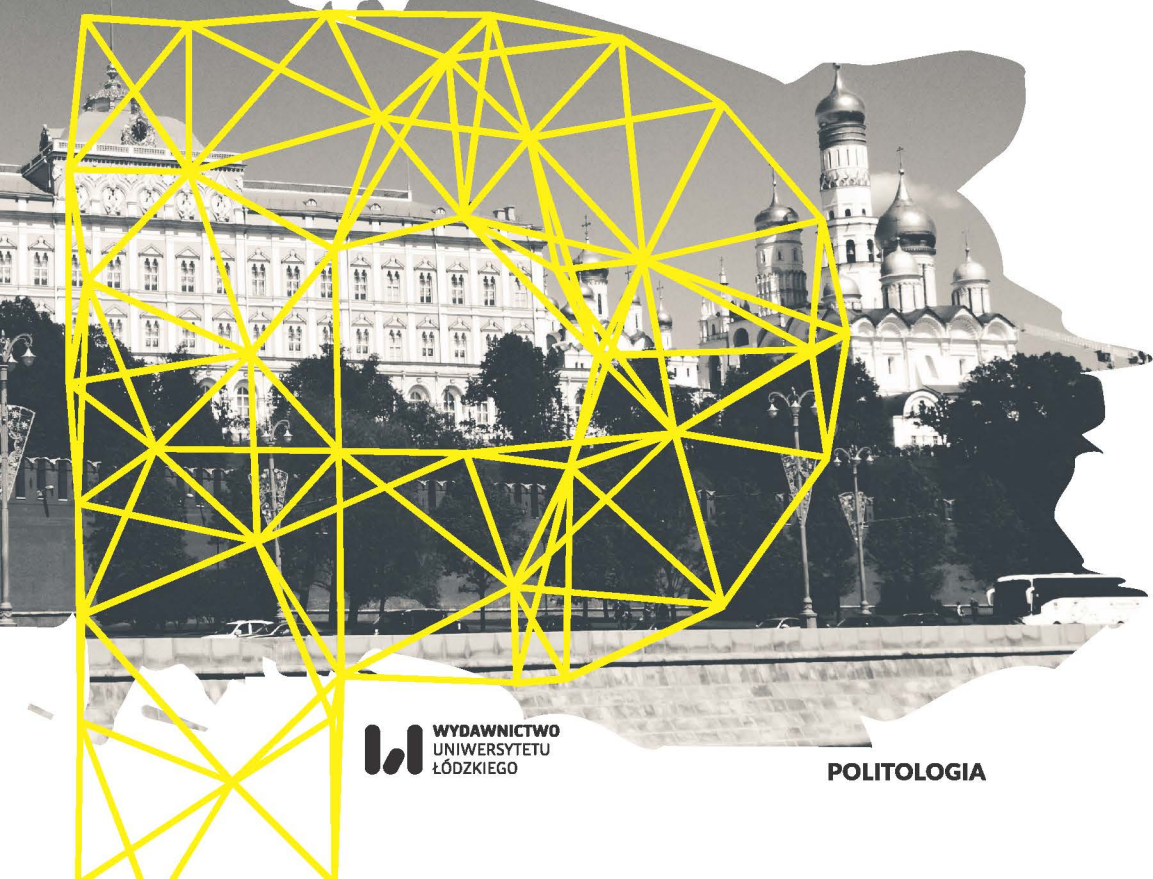

Michał Słowikowski

Jedna Rosja w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej

**WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO**

POLITOLOGIA

Jedna Rosja w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej

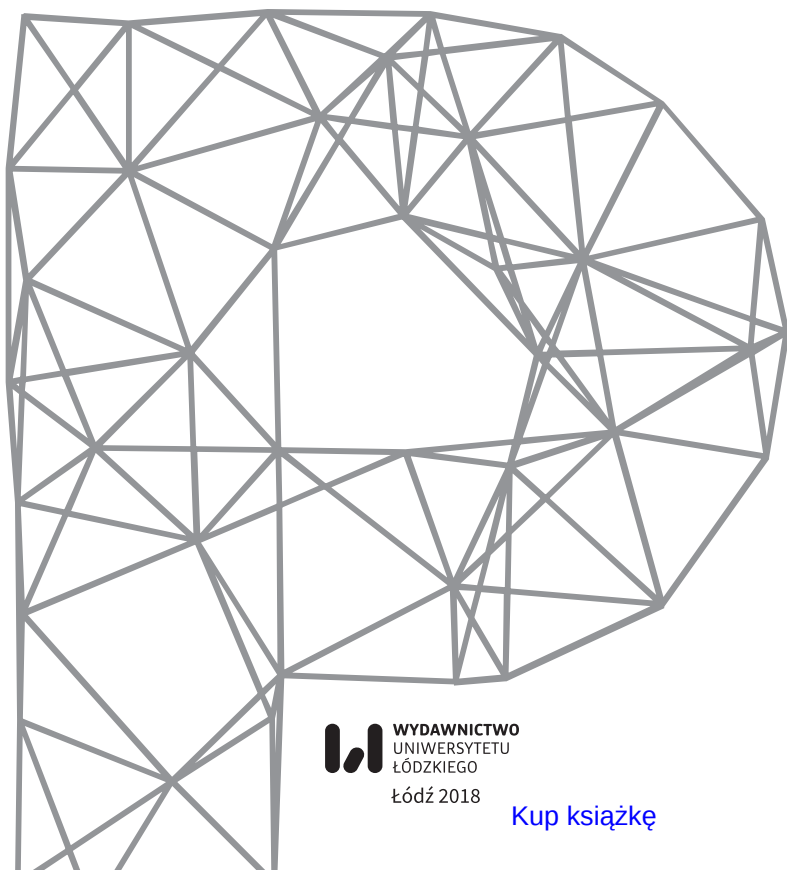

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

[Kup książkę](#)

Michał Słowikowski

Jedna Rosja w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO

Łódź 2018

[Kup książkę](#)

POLITOLOGIA

Michał Słowikowski – Uniwersytet Łódzki
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, Instytut Politologii
Katedra Systemów Politycznych, 90-131 Łódź, ul. Lindleya 3

RECENZENCI

Jakub Potulski, Roman Bäcker

REDAKTOR INICJUJĄCY

Agnieszka Kałowska

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ

Bogusław Pielat

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA

Leonora Gralka

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Turkowska

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/ActiActi

© Copyright by Michał Słowikowski, Łódź 2018

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2018

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.08135.17.0.M

Ark. wyd. 35,5; ark. druk. 34,375

ISBN 978-83-8142-261-1

e-ISBN 978-83-8142-262-8

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63

[Kup książkę](#)

Spis treści

Wstęp	9
-------	---

Rozdział 1

WYMIARY DOMINACJI PARTII POLITYCZNYCH WE WSPÓŁCZESNYCH SYSTEMACH AUTORYTARNYCH	39
--	----

1. Główne wątki analizy politologicznej w odniesieniu do zjawiska „partii władzy” w Rosji	43
1.1. „Partia władzy”: wyjątkowe rosyjskie doświadczenia polityczne?	48
1.2. „Partia władzy” jako produkt rosyjskiej kultury politycznej	49
1.3. Dualistyczna natura „partii władzy” w Rosji	52
1.4. Podejście ewolucyjne w studiach nad „partią władzy” w Rosji	56
2. Konceptualizacja pojęcia „partia władzy” z uwzględnieniem cech istotnościowych systemów politycznych obszaru poradzieckiego	58
2.1. Dywersyfikacja rodziny „partii władzy” na obszarze poradzieckim: przyczyny i próby operacjonalizacji zjawiska	63
2.2. Dominujące i niedominujące „partie władzy” na obszarze poradzieckim	66
3. Problem dominacji partii politycznych we współczesnych systemach autorytarnych	70
3.1. Wymiary dominacji partii politycznych w ujęciu Giovanniego Sartoriego	72
3.2. Sartoriański model systemu partii hegemonicznej	77
4. Główne wątki współczesnej narracji politologicznej w odniesieniu do partii dominujących w systemach autorytarnych	80
4.1. Ustalenia teoretyczno-definityjne w odniesieniu do partii dominujących w systemach autorytarnych	80
4.2. Miejsce systemów partii hegemonicznej w rodzinie współczesnych autorytaryzmów	87
4.3. Funkcje partii dominujących w systemach autorytarnych	89
4.4. Geneza partii dominujących w systemach autorytarnych	94

Spis treści

5. Znaczenie wyborów i legitymacji społecznej z punktu widzenia funkcjonowania partii dominujących w systemach autorytarnych	99
5.1. Wybory w systemach autorytarnych: bilans zysków i strat	99
5.2. Społeczny wymiar legitymizacji systemu partii hegemonicznej	104
6. Miejsce „partii władzy” w rodzinie partii autorytarnych	107
6.1. Stan badań w zakresie zjawiska dominacji partii politycznych w systemach autorytarnych	107
6.2. W poszukiwaniu analogii dla „partii władzy” poza obszarem poradzieckim	111
6.3. W stronę budowy modelu analizy wymiarów dominacji partii politycznych w systemach autorytarnych	115
Podsumowanie	122

Rozdział 2

ZAGADNIENIA EWOLUCJI, KLASYFIKACJI I STABILNOŚCI ROSYJSKIEGO SYSTEMU POLITYCZNEGO W LATACH 2001–2016	125
1. Przemiany współczesnych systemów niedemokratycznych	126
2. Ewolucja rosyjskiego reżimu politycznego: między typem idealnym skonolidowanego i nieskonsolidowanego autorytaryzmu	142
2.1. Konsolidacja autorytaryzmu w Rosji w latach 2001–2016: nadużycia wyborcze, przemoc i konflikty w łonie elity władzy	147
2.2. „Anomalie wyborcze” w Rosji	160
2.3. Dywersyfikacja regionalnych reżimów politycznych Rosji	163
3. Cechy istotnościowe rosyjskiego reżimu politycznego	173
3.1. Wzrost znaczenia struktur siłowych i militaryzacja polityki w Rosji pod rządami Władimira Putina	174
3.2. Instytucjonalizacja rosyjskiego systemu politycznego i wzrost znaczenia substytutów politycznych	179
3.3. Miejsce rosyjskiego autorytaryzmu w istniejących typologiach reżimów niedemokratycznych	187
4. Wymiary stabilności rosyjskiego autorytaryzmu	193
4.1. Antynomiczny model stabilnego i niestabilnego autorytaryzmu	193
4.2. Społeczny wymiar legitymacji rosyjskiego autorytaryzmu	198
4.3. Kłamstwo i strach w kontekście stabilności rosyjskiego autorytaryzmu	216
Podsumowanie	222

Rozdział 3

INSTYTUCJONALIZACJA JEDNEJ ROSJI W LATACH 2001–2016	225
1. „Partia władzy” w rosyjskim systemie politycznym w latach 90. XX w.	
1.1. Ewolucja modelu „partii władzy”	227
1.2. Perspektywy rozwoju „partii władzy” w rosyjskim dyskursie akademickim	230
1.3. Miejsce partii w rosyjskim systemie politycznym – słabość i siła	232
1.4. „Partie władzy”/„substytuty partii politycznych” w rosyjskich regionach	236
1.5. Nasz Dom – Rosja jako przykład „partii władzy”	238
2. Instytucjonalizacja Jednej Rosji w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej w latach 2001–2016	244
2.1. Etapy instytucjonalizacji Jednej Rosji	245
2.2. Analiza wymiaru ilościowego dominacji Jednej Rosji kształtującej się w procesie jej instytucjonalizacji	252
2.3. Autonomia decyzyjna Jednej Rosji	257
2.3.1. Problem dominacji ośrodków zewnętrznych w życiu partii i awansu w hierarchii partyjnej	261
2.4. Zasoby administracyjne w służbie Jednej Rosji	271
2.4.1. Nadużywanie zasobów instytucjonalnych na korzyść Jednej Rosji na przykładzie prawyborów w partii	278
2.4.2. „Lokomotywy wyborcze” partii – zasoby ustawodawcze i instytucjonalne w służbie Jednej Rosji	287
2.4.3. Zasoby finansowe Jednej Rosji na tle ogólnych zasad i praktyki finansowania partii politycznych w Rosji	287
2.5. Legitymizacja zewnętrzna Jednej Rosji: wpływ związków Władimira Putina z partią na kształtowanie się jej społecznego wizerunku	300
Podsumowanie	313

Rozdział 4

FUNKCJE JEDNEJ ROSJI W SYSTEMIE POLITYCZNYM FEDERACJI ROSYJSKIEJ	315
1. Przewodzenie wspólnocie politycznej	320
1.1. Tożsamość programowo-ideologiczna Jednej Rosji	321

Spis treści

1.2. Aktywność ustawodawcza Jednej Rosji w Dumie Państwowej	332
1.3. Współpraca Jednej Rosji z partiami opozycji prosystemowej	343
2. Rozszerzanie bazy społecznego poparcia reżimu	353
3. Kooptacja i rekrutacja elit z udziałem Jednej Rosji	360
4. Ogólnorosyjski Front Narodowy: partner czy rywal Jednej Rosji?	372
Podsumowanie	379

Rozdział 5

MIĘDZY CENTRALIZACJĄ A DECENTRALIZACJĄ STRUKTURY JEDNEJ ROSJI – MIEJSCE I ROLA PARTII W PROCESIE KSZTAŁTOWANIA SIĘ RELACJI CENTRUM – REGIONY	383
1. Przemiany w obrębie systemu stosunków federacyjnych w Rosji w latach 1990–2016	391
2. Status Jednej Rosji w kontekście ewolucji formalno-prawnych zasad rywalizacji partyjno-wyborczej na szczeblu regionalnym i stosunków Kreml – elity regionalne	401
2.1. Wzrost znaczenia Jednej Rosji w regionalnych systemach politycznych w toku ewolucji ustawodawstwa partyjno-wyborczego w latach 2001–2009	402
2.2. Wpływ ewolucji stosunków Kreml – elity regionalne na status Jednej Rosji	413
2.3. Jedna Rosja w obliczu prób modernizacji systemu partyjno-wyborczego po roku 2012	423
3. Problem systemowości Jednej Rosji w wymiarze regionalnym	443
Podsumowanie	463
Zakończenie	469
Bibliografia	515
Bibliografia – publikacje elektroniczne	515
Wykaz tabel i rysunków	547
Od redakcji	549

Wstęp

Zainteresowanie problematyką funkcjonowania systemu politycznego współczesnej Rosji od chwili rozpadu Związku Radzieckiego nie słabnie, co znajduje odzwierciedlenie w literaturze przedmiotu. W znacznym stopniu uwaga politologów, analityków i publicystów skoncentrowana jest na zagadnieniach dotyczących polityki zagranicznej czy też szeroko rozumianej aktywności Rosji w systemie stosunków międzynarodowych. Jest to zupełnie zrozumiałe biorąc pod uwagę czynniki strukturalne (potencjał państwa, doświadczenie historyczne miejsca i roli Rosji na arenie międzynarodowej) i procesualne (dążenie do „odnalezienia się” w nowych, pozimnowojennych realiach międzynarodowych; poszukiwanie przez rządzących Rosją dodatkowej społecznej legitymacji). Proces kształtowania tożsamości międzynarodowej Rosji dokonywał się pod silnym wpływem transformacji systemowej toczącej się w niej od początku lat 90. XX w.¹

Ewolucja rosyjskiego systemu politycznego również przyciąga uwagę środowiska naukowego, analitycznego i dziennikarskiego, częściowo ze względu na wpływ przemian wewnątrzpolitycznych na politykę zagraniczną², lecz w większym stopniu z powodu jej wyraźnie niedemokratycznego kierunku. Rozważaniom dotyczącym kierunku zmian w obrębie rosyjskiego systemu politycznego towarzyszą studia nad różnymi aspektami: idei oraz wartości politycznych, organizacji i instytucji politycznych, norm regulujących i organizujących wcielanie w życie idei i wartości politycznych, a także regulujących strukturę oraz funkcjonowanie organizacji i instytucji politycznych³. Spośród tych wszystkich elementów systemu politycznego Rosji, zaskakująco mało miejsca w polskiej literaturze przedmiotu poświęca się partiom

¹ S. Bieleń, *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2006.

² E. D. Mansfield, J. Snyder, *Democratization and War*, „Foreign Affairs” 1995, vol. 74, No 3.

³ Autor interpretuje więc rozumienie systemu politycznego w formie zaproponowanej przez Wojciecha Sokół i stosowanej przez wspomnianego badacza w kontekście analizy roli partii politycznych w demokracjach i niedemokracjach. Por. W. Sokół, *Partie w systemach politycznych*, [w:] W. Sokół, M. Żmigrodzki (red.), *Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2005, s. 128–129.

politycznym, a w szczególności fenomenowi „partii władzy” i jej roli z punktu widzenia konsolidacji w Rosji systemu niedemokratycznego. Tymczasem we współczesnych politologicznych studiach komparatywnych poświęconych autorytaryzmom, problem ten nie tylko nie jest bagatelizowany, ale – wręcz przeciwnie – jest przedmiotem wnikliwej analizy. Przyjmuje się bowiem, że dominująca partia polityczna może być fundamentem długotrwałego systemu autorytarnego.

Aktualność wybranej problematyki badawczej podkreśla więc fakt znaczącego udziału systemów autorytarnych wspartych na partii politycznej lub z ich wyraźnie zaznaczonym udziałem (*party-based authoritarianism*) z punktu widzenia ich funkcjonowania, w ogólnej liczbie współcześnie istniejących autorytaryzmów. Popularność partyjnych autorytaryzmów łączy się z ich znaczącą stabilnością (i co za tym idzie – długowiecznością), będącą pochodną odporności na wszelkiego rodzaju wstrząsy, w tym także kryzysy ekonomiczne, oznaczające spadek realnych dochodów społeczeństwa. Światowy ład polityczny jest w niemal równym stopniu zagospodarowany przez systemy niedemokratyczne i demokratyczne i – co ciekawe – przestrzeń niedemokratyczna była bardzo długo zdominowana przez partyjne autorytaryzmy. Partyjne autorytaryzmy utrzymywały stałą dynamikę wzrostu swej liczby, podczas gdy rozszerzanie się wpływów demokracji uległo zahamowaniu w połowie lat 90. Wspomniany, szczególny model systemu autorytarnego stanowił 57% ogółu autorytaryzmów latach 1950–2006 i 33% ogółu wszystkich systemów politycznych⁴. Jednak w ostatnich latach zaczął dawać o sobie znać kryzys partyjnych autorytaryzmów. Jeśli w roku 1989 stanowiły one 37% ogółu systemów autorytarnych, to już w roku 2010 ich udział w globalnej strukturze tego rodzaju systemów politycznych zmniejszył się do 25%. Równolegle w danym okresie z 23 do 45% wzrosła liczba spersonifikowanych autorytaryzmów⁵.

Wielu zachodnich politologów – mimo obecności silnych cech spersonifikowanego autorytaryzmu – upatrywało w rosyjskim systemie politycznym również symptomów partyjnego autorytaryzmu, ze względu na podobieństwo

⁴ B. Magaloni, R. Kricheli, *Political Order and One-Party Rule*, „Annual Review of Political Science” 2010, vol. 13, s. 123.

⁵ B. Geddes, J. Wright, E. Frantz, *Autocratic Breakdown and Regime Transitions. A New Data Set*, „Perspectives on Politics” 2014, vol. 12, No 2, s. 313–331; *Autocratic Regime Data*, <http://sites.psu.edu/dictators/> [dostęp: 27.05.2018]; A. Kendall-Taylor, E. Frantz, J. Wright, *The Global Rise Personalized Politics*, „The Washington Quarterly” 2017, vol. 40, No 1; K. Рогов, *Политический режим и социальный порядок. Проблемное поле посттранзитологической парадигмы*, „Контрапункт” 2017, № 9, s. 9.

Jednej Rosji do partii rządzących w Meksyku, Malezji czy też Singapurze⁶. W zachodniej literaturze przedmiotu Jedna Rosja jest postrzegana w charakterze partii hegemonicznej lub partii dominującej w systemie autorytarnym⁷. W odniesieniu do Rosji stosuje się więc w związku z tym określenia system partii-państwa, system partii hegemonicznej lub też system partii dominującej⁸. Jak można się domyślać wywołuje to krytykę, autentyczny charakter dominacji Jednej Rosji może być bowiem zakwestionowany⁹.

⁶ Autor zamierza stosować w dalszej części pracy termin Jedna Rosja. Jest to jedna z najbardziej rozpowszechnionych w Polsce, choć niejedyna, form tłumaczenia nazwy partii. Pełna, oficjalna nazwa partii w języku rosyjskim to – *Всероссийская политическая партия „Единая Россия”*. Do innych, stosowanych w literaturze przedmiotu nazw należy zaliczyć np. Wspólną Rosję, czy też *Jediną Rossiję*. Sprzeczności translatorskie nie omijają literatury anglojęzycznej, w której rozpowszechnione jest użycie nazwy *United Russia*, chociaż u części autorów wywołuje to sprzeciw i wskazują oni na konieczność stosowania nazwy *One Russia*. Por. *Porady językowe. Sowiety i Jedna Rosja*, <http://sjp.pwn.pl/slowniki/Jedinaja-Rossija.html> [dostęp: 27.01.2016]; M. Bader, *Understanding Party Politics in the Former Soviet Union. Authoritarianism, Volatility, and Incentive Structures*, „Demokratizatsiya” 2009, vol. 17, No 2, s. 110; *Устав Всероссийской политической партии „Единая Россия”*, 2016, <http://er.ru/party/rules/> [dostęp: 18.02.2016]; R. Bäcker, *Rosyjskie myślenie polityczne za czasów prezydenta Putina*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007; M. Kaciewicz, *Pokolenie Putina – młodzi nie chcą zmian?*, „Newsweek” 2011, 08.12, <https://www.newsweek.pl/swiat/wybory-w-rosji-pokolenie-putina/kgq0hev> [dostęp: 18.10.2018]; B. Pietrzko, *System partyjny Federacji Rosyjskiej*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2005, nr 1, s. 143.

⁷ Będzie o tym mowa w dalszej części pracy, warto już jednak w tym miejscu zaznaczyć, że terminy hegemonia i dominacja są ze sobą blisko związane i łącznie wykorzystywane w literaturze przedmiotu dla uchwycenia specyfiki określonego modelu partii politycznej funkcjonującego w środowisku niedemokratycznym. „System partii hegemonicznej to niedemokratyczny system, w którym (1) rządy sprawowane są za pomocą partii dominującej i (2) organizowane są wielopartyjne wybory”. O. J. Reuter, J. Gandhi, *Economic Performance and Elit*. Por. *Defection from Hegemonic Parties*, „British Journal of Political Science” 2011, vol. 41, No 1, s. 83.

⁸ M. Bader, *Hegemonic Political Parties in post-Soviet Eurasia: Towards Party-based Authoritarianism?*, „Communist and Post-Communist Studies” 2011, vol. 44, No 3, s. 189 i n.; O. J. Reuter, *Regional Patrons and Hegemonic Party Electoral Performance in Russia*, University of Wisconsin – Milwaukee – Department of Political Science; National Research University Higher School of Economics, May 16, 2012, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2060830 [dostęp: 18.02.2017]; J. Gandhi, O. J. Reuter, *Economic Performance and the Unraveling of Hegemonic Parties*, Prepared for a conference on Constitutions and Markets, European University Institute, San Domenico di Fiesole, June 14–15, 2007, <http://www.eui.eu/Documents/MWP/Conferences/Constitutions-Markets/GandhiReuterConstitutionsMarkets.pdf> [dostęp: 19.02.2017].

⁹ S. P. Roberts, *United Russia and the dominant-party framework: understanding the Russian party of power in comparative perspective*, „East European Politics” 2012, vol. 28, No 3.

Percepcja Jednej Rosji jest w samej Rosji co najmniej ambiwalentna. Krytyczni wobec Kremla publicyści nie szczędzili negatywnych ocen pod adresem tej partii. Oleg Kaszyn pisze np.:

Kiedys o „Jednej Rosji” będzie się wspominać jako o jednej z największych anomalii okresu rządów Putina – partii, która sprawiała wrażenie, że istnieje. Cała historia jej istnienia nie pozwala postrzegać jej nawet jako korporacji urzędniczej – w przypadku struktur korporacyjnych można przynajmniej mówić o interesach, wartościach, tymczasem „Jedna Rosja” niczego takiego nie ma, nie może poszczycić się ona niczym, co uzasadniałoby jej istnienie, jeśli następnego dnia zniknęłaby, nie miałoby to jakichkolwiek konsekwencji, nikt nie zauważyłby jej zniknięcia¹⁰.

Występując 1 grudnia 2016 r. z dorocznym orędziem przed Zgromadzeniem Federalnym prezydent Federacji Rosyjskiej, Władimir Putin użył następujących słów:

Uważam, że kierunek rozwoju systemu politycznego [Rosji – M.S.], instytucji demokracji bezpośredniej [przywrócenie mieszanego systemu wyborów do Dumy Państwowej – M.S.], zmierzający w stronę zwiększenia poziomu rywalizacyjności wyborów jest w zupełności zasadny i bez wątpienia będziemy go kontynuować. Wzrosła rola Dumy Państwowej jako organu władzy przedstawicielskiej. Generalnie wzrósł autorytet władzy ustawodawczej. Trzeba to wspierać, wspierać konkretnymi działaniami. Odnosi się to do wszystkich sił politycznych, reprezentowanych w parlamencie. Szczególna odpowiedzialność spoczywa na „Jednej Rosji”, która właśnie dzisiaj świętuje swoje piętnastolecie istnienia. Partia ma konstytucyjną większość w Dumie, jest główną podporą rządu w parlamencie. Trzeba dołożyć wszelkich starań, by tak ułożyć współpracę, aby wszystkie obietnice i zobowiązania zaciągnięte wobec obywateli zostały zrealizowane¹¹.

Wypowiedź ta kryje w sobie szereg istotnych informacji dotyczących miejsca i roli Jednej Rosji w systemie politycznym współczesnej Rosji, a także ewolucji, jaką przeszedł we współczesnej Rosji model partii politycznej określanej mianem „partii władzy”.

Słowa uznania i podziękowania ze strony Władimira Putina skierowane do partii nie odzwierciedlają całej o niej prawdy. Z jednej bowiem strony partia może poszczycić się znaczącym 15-letnim „stażem pracy”¹². W roku 2016

¹⁰ О. Кашин, *Аплодирующая массовка. Чем „Единая Россия” хуже КПСС? Партия власти как главный враг российского правящего класса*, „Republic.ru” 2016, 23.01, <https://republic.ru/posts/78805> [dostęp: 28.01.2016].

¹¹ *Послание Президента Федеральному Собранию, 1 декабря 2016 года, Москва, Кремль*, <http://special.kremlin.ru/events/president/news/53379> [dostęp: 20.05.2017].

¹² Okres ten rozpoczyna się 1 grudnia 2001 r., kiedy to odbył się III Zjazd Ogólnorosyjskiej Organizacji Społecznej Związek Jedności i Ojczyzny. W jego trakcie związek został przekształcony w Ogólnorosyjską Partię Polityczną Jedność i Ojczyzna – Jedna Rosja. 18 grudnia 2001 r. partię zarejestrowano. 24 grudnia 2003 r. w trakcie IV Zjazdu została

należało do niej ponad dwa miliony osób, posiada konstytucyjną większość w Dumie Państwowej (którą zdobyła dwukrotnie), premier rządu łączy funkcję w Rządzie z obowiązkami przewodniczącego partii, kierownicze organy partii, na czele z Biurem Rady Najwyższej, są zdominowane przez wpływowych przedstawicieli Rządu¹³, najwyższe osoby urzędowe w podmiotach składowych Federacji Rosyjskiej w zdecydowanej większości należą do partii, z drugiej zaś strony, mimo że partie polityczne są z formalno-prawnego punktu widzenia kluczowym uczestnikiem procesu wyborczego w Rosji, od wyniku samych wyborów parlamentarnych nie zależy skład rządu, system konstytucyjny Rosji promuje bowiem instytucję Prezydenta, stawiając go od roku 1993 ponad innymi organami władzy państwowej. Prezydent członkiem Jednej Rosji staje się w uznaniu zasług, społeczna percepcja i legitymizacja partii jest pochodną popularności osoby Putina – relacje łączące partię i Putina mają charakter asymetryczny. Charakter tych relacji najlepiej oddają słowa pracownika naukowego Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego im. Łomonosowa, Niny Kudaszowej: „Wstąpiliśmy do »Jednej Rosji« po to żeby Was wspierać [Władimirze Putinie – M.S.]. Pamiętajcie o tym zawsze. Nie zostawiajcie nas”¹⁴.

W rosyjskiej politologii i politycznej publicystyce Jedna Rosja w dalszym ciągu określana jest mianem „partii władzy”, co jest nie tylko skrótem pojęciowym, ale także stygmatem, określeniem pejoratywnym, stosowanie którego miało podkreślać brak podmiotowości politycznej, zależność od władz wykonawczych, ideologiczno-programową bezbarwność. Niekiedy wręcz odmawia się jej statusu partii politycznej, nie tylko ze względu na podporządkowanie Kremlowi, ale też z powodu braku realizacji przez nią zadań charakterystycznych dla partii

przemianowana na Jedną Rosję. 31 stycznia 2003 r. Ministerstwo Sprawiedliwości Federacji Rosyjskiej dokonało jej rejestracji. Por. *Всероссийская политическая партия „Единая Россия”*, Министерство юстиции Российской Федерации, <http://minjust.ru/nko/gosreg/partii/ER> [dostęp: 20.05.2017]; *Всероссийская политическая партия „Единая Россия”. Досье – Биографии и справки*, „ТАСС информационное агентство”, 04.02.2016, <http://tass.ru/info/2640831> [dostęp: 15.04.2017]; *История Всероссийской политической партии „Единая Россия”*, „РИА Новости” 2011, 01.12, <https://ria.ru/spravka/20111201/501376946.html> [dostęp: 15.04.2017].

¹³ Członkostwo w Radzie Najwyższej partii, jak i przewożenie jej, nie wymaga formalnej przynależności do samej partii, co umożliwia udział w jej pracach i określaniu strategii rozwoju grupie osób, które nie mogą być członkami partii, np. wojskowym. Por. И. Нагорных, *Глава РЖД войдет в руководство „Единой России”*. Олег Белозеров на съезде партии будет предложен в состав высшего совета, „Коммерсантъ” 2017, 22.01, <https://www.kommersant.ru/doc/3199403> [dostęp: 20.10.2018].

¹⁴ И. Синергиев, И. Нагорных, *Партия веса. После попыток реформ „Единая Россия” так и осталась номенклатурной партией*, „Коммерсантъ Власть” 2017, 21.01, <https://www.kommersant.ru/doc/3194836> [dostęp: 20.10.2018].

działających w systemach demokratycznych czy w końcu sprzyjanie budowie autorytaryzmu. Określa się ją w rosyjskiej literaturze przedmiotu mianem „partii instrumentu” lub też „partii administracyjnej”¹⁵.

Wielu innych autorów rosyjskich w mniej lub bardziej świadomy sposób podnosi w swych pracach problem „substytutów partii politycznych”. Jurij Korguniuk pisze np. o systemie partii (pseudo)dominującej. Wspomniany autor odwołuje się do ustaleń Kennetha F. Greena i odnosi je do panujących w Rosji warunków politycznych i charakterystyki samej Jednej Rosji, by zakwestionować tezę o istnieniu w Rosji systemu partii dominującej¹⁶.

Pozostaje w końcu kwestia uwzględnienia rosyjskich badań nad Jedną Rosją, utrzymujących się w tradycyjnym nurcie koncepcji „partii władzy”. Towarzyszą im wysiłki na rzecz uwzględnienia ewolucji miejsca i roli poszczególnych inkarnacji „partii władzy” w systemie politycznym współczesnej Rosji. Jedna Rosja jest więc „partią większości”, „dominującą »partią władzy«”, „monopolistyczną »partią władzy«”. Odnajdziemy też w rosyjskiej literaturze przedmiotu terminy takie, jak: „partia instrument”, „partia administracyjna”. Ich zwolennicy implikują, że Jedna Rosja nie jest „prawdziwą” partią polityczną. Linia argumentacji opiera się w tym przypadku na podejściu funkcjonalnym. W chwili obecnej rośnie również liczba publikacji podnoszących argumentację normatywną – Jedna Rosja uniemożliwia rozwój procesów demokratycznych. Argument ten, tj. nierywalizacyjny charakter systemu politycznego Rosji, wykorzystywany jest w celu zanegowania faktu istnienia w Rosji systemu partyjnego. Relacje pomiędzy partiami politycznymi w Rosji wyraźnie podążają ścieżką charakterystyczną dla tradycyjnych, paternalistycznych wspólnot, w których partie stanowią tło dla funkcjonowania nieformalnych mechanizmów sprawowania władzy¹⁷.

Zdaniem Jeleny Mielezskiny dominacja polityczna osiągnąta jest przez Jedną Rosję z wykorzystaniem metod niedemokratycznych, ona sama nie zasługuje na miano partii rządzącej, nie ma bowiem wpływu na skład personalny organów władzy wykonawczej i nie bierze na siebie ciężaru odpowiedzialności za realizowany przez rząd program polityczny. Jej dominacja wymusza

¹⁵ А. Макаркин, „Единая Россия”: партия-инструмент, „Неприкосновенный запас” 2013, № 1 (87), <http://magazines.russ.ru/nz/2013/1/m5-pr.html> [dostęp: 23.05.2017]; Г. Михалева, Партии бывают разные: „Единая Россия” как административная партия, „Неприкосновенный запас” 2007, № 3 (53), <http://magazines.russ.ru/nz/2007/3/mi5-pr.html> [dostęp: 23.05.2017].

¹⁶ Ю. Г. Коргунок, Как проигрывают доминирующие партии, или Чему учит мексиканский опыт Greene K.F. *Why Dominant Parties Lose: Mexico's Democratization in Comparative Perspective*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007, „Полития” 2010, № 2 (57), s. 177.

¹⁷ В. А. Рыжков, Партии в современной России..., s. 45.

ograniczenie artykulacji interesów różnych grup społeczno-politycznych, logika jej powstania sprzeczna jest z normalną praktyką – powstała bowiem jako wsparcie administracji prezydenckiej, z myślą o oddziaływaniu na społeczeństwo, usprawnienie procesu ustawodawczego¹⁸. Władimir Ryżkow, który aktywnie uczestniczył w formowaniu poprzednich inkarnacji „partii władzy”: Wyboru Rosji i Naszego Domu – Rosji twierdził, że Jedna Rosja w ogóle nie jest partią. Posiłkował się przy tym właśnie argumentacją funkcjonalną. Píše więc:

We współczesnym rozumieniu partia polityczna to organizacja polityczna, która proponuje pewną wizję przyszłości, najczęściej w ramach swego programu politycznego. Drugą kluczową funkcją jest rywalizacja o władzę i w końcu partia powinna wysuwać swych kandydatów na obieralne stanowiska w organach władzy państwowej. W chwili obecnej [w roku 2002 – M.S.] Jedna Rosja nie realizuje żadnego z tych założeń. Nie tworzy programu rozwoju państwa. Robi to Putin i jego otoczenie. Jedna Rosja po prostu go w tym wspiera. I jeśli prezydent dzisiaj podjął decyzję o zbliżeniu z Zachodem, a jutro zdecyduje się z tej koalicji wyjść, Jedna Rosja będzie go wspierać zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku. I tak będzie w każdym innym przypadku. W konsekwencji Jedna Rosja nie jest partią ani programową, ani światopoglądową¹⁹.

Przed podobnym wyzwaniem stawali politolodzy podejmujący problem indonezyjskiego Golkar. Choć sam reżim Suharto dystansował się od określania go mianem partii, jak pisze Dirk Tomsa, był on partią niezależnie od tego czy tak był oficjalnie definiowany, czy też nie. Golongan Karya lub właśnie Golkar, będący „stopem” „grup funkcjonalnych” od roku 1971, kiedy po raz pierwszy wziął udział w wyborach, był traktowany jako narzędzie wyborcze. Spełniał więc, jak pisze Tomsa, wymogi stawiane partiom politycznym w myśl chociażby definicji Giovanniego Sartoriego i Hansa-Jürgena Puhlego, którzy określali tym mianem organizacje polityczne mające oficjalne nazwy, wystawiające kandydatów do udziału w wyborach (rywalizacyjnych lub nierywalizacyjnych), którzy to kandydaci mieli obsadzać urzędy publiczne. Przy czym Golkar faktycznie nie spełniał szeregu funkcji tradycyjnie przypisywanych partiom politycznym, takich jak artykulacja i agregacja interesów grupowych, tworzenie i realizacja agendy reformowania państwa²⁰.

¹⁸ Е. Ю. Мелешкина, *Доминирование по-русски или мировой феномен?*, [w:] Е. Ю. Мелешкина (ред.), *Политическая наука: Политические партии и партийные системы в современном мире: Сб. науч. трудов*, Москва 2006, s. 136–162.

¹⁹ В. Рыжков: „Единая Россия” – это инструмент, „Время” 2002, 04.03, <http://www.vremya.ru/print/20314.html> [dostęp: 16.05.2017].

²⁰ D. Tomsa, *Party Politics and Democratization in Indonesia: Golkar in the Post-Suharto Era*, Routledge, London–New York 2008, s. 1–2.

Jedna Rosja jest przedmiotem badań komparatywnych wraz z innymi „partiami władzy” obszaru poradzieckiego, które również klasyfikuje się jako hegemoniczne lub partie dominujące w systemach autorytarnych. Wyśiłki te podejmowane są w ramach szerokiej dyskusji na temat roli instytucji nominalnie demokratycznych z punktu widzenia funkcjonowania i stabilności współczesnych systemów autorytarnych. Dyskusja na temat współczesnej Rosji, w tym także miejsca i roli Jednej Rosji w jej systemie politycznym, zdominowana jest przez rozważania dotyczące globalnych trendów w zakresie demokracji, autorytaryzmu i zasadności budowy kategorii pośredniej – hybrydy autorytarno-demokratycznej²¹.

Jednocześnie warto odnotować, że te politologiczne rozważania mają charakter wielowątkowy, toczą się w odniesieniu do szerokiego zbioru państw, rozrzuconych po różnych kręgach cywilizacyjno-kulturowych, przy czym brak im dyscypliny terminologiczno-metodologicznej. Problemy trapiące studia nad zjawiskiem dominacji partii politycznych we współczesnych autorytaryzmach są ściśle związane z próbami konceptualizacji i operacjonalizacji problemu łączenia instytucji demokratycznych z autorytarnym – w ujęciu Juana J. Linza – ograniczaniem pluralizmu politycznego, uwalnianiem się od odpowiedzialności przed społeczeństwem i słabym określaniem formalnych granic władzy przywódcy lub małej grupy przywódców²².

Stan badań nad Jedną Rosją w literaturze przedmiotu jest znaczący zarówno w Rosji, jak i poza nią, można jednak zauważyć, że w chwili obecnej budzi on większe zainteresowanie autorów spoza Rosji niż w niej samej²³.

²¹ L. Diamond, *Thinking about Hybrid Regimes*, „Journal of Democracy” 2002, vol. 13, No 2; A. Schedler, *The Politics of Uncertainty Sustaining and Subverting Authoritarian Regimes*, Oxford University Press, Oxford 2013; J. Holzer, S. Balik, *Postkomunistyczne reżimy niedemokratyczne*, Ośrodek Myśli Politycznej we współpracy z Wyższą Szkołą Biznesu-National Louis University w Nowym Sączu, Kraków–Nowy Sącz 2009.

²² J. J. Linz, *Totalitaryzm i autorytaryzm*, [w:] J. Szczupaczyński (red.), *Władza i społeczeństwo*, Scholar, Warszawa 1995, s. 310.

²³ Co wydaje się wynikiem traktowania problemu „partii władzy” jako wątku pobocznego z punktu widzenia funkcjonowania i ewolucji rosyjskiego systemu politycznego. Nie sposób pominąć także kwestii osobistych preferencji rosyjskich politologów podejmujących wspomnianą problematykę. Z ich punktu widzenia Jedna Rosja jest symptomem i narzędziem petryfikacji systemu autorytarnego w Rosji, przeciwko któremu wyrażają protest, i który uważają za szkodliwy z punktu widzenia interesów rosyjskiego państwa. Rządzący Rosją nie pozostają im dłużni, raz po raz stawiając pod znakiem zapytania możliwość dalszego funkcjonowania struktur naukowo-badawczych i edukacyjnych, które są ich miejscem pracy – Centrum Lewady, Europejski Uniwersytet w Sankt-Petersburgu. Dla autorów spoza Rosji sama Jedna Rosja jest wciąż interesującym przedmiotem badań i wpisuje się w nurt popularnych rozważań dotyczących funkcjonowania

Mają one charakter zarówno historyczny, jak i komparatywny, wpisują się w nurt neopatrymonialny i neoinstytucjonalny w studiach nad współczesnymi autorytaryzmami. Analizuje się jej genezę, realizowane zadania, a także wybrane aspekty struktury organizacyjnej, ewolucję jej oblicza ideologiczno-programowego, w tym także miejsce, jakie zajmuje w wielowymiarowej przestrzeni rywalizacji politycznej²⁴. Szczególną uwagę poświęca się także społecznej reifikacji Jednej Rosji²⁵. Jest przedmiotem studiów komparatywnych tak w odniesieniu do systemów politycznych państw obszaru poradzieckiego, jak i spoza niego (głównie meksykańskiego w okresie dominacji Partii Rewolucyjno-Instytucjonalnej – El Partido Revolucionario Institucional [PRI])²⁶.

Głównym wyzwaniem i najpoważniejszym problemem w studiach nad Jedną Rosją jest definicyjno-metodologiczny „wielogłos” dotyczący zjawiska dominacji partii politycznej i jednoczesne próby „wpasowania” w ramy istniejących typologii dodatkowego zbioru partii – „partii władzy”. W literaturze przedmiotu spotkamy się z definiowaniem Jednej Rosji bądź jako partii

współczesnych systemów autorytarnych. Por. S. P. Roberts, *Putin's United Russia Party*, Routledge, New York 2012; И. Жегулев, Л. Романова, *Операция „Единая Россия”*. *Неизвестная история партии власти*, Эксмо, Москва 2011.

²⁴ Н. В. Анохина, Е. Ю. Мелешкина, *Эволюция структуры партийного спектра России накануне парламентских выборов 2007 г.*, „Полис. Политические исследования” 2008, № 2; Ю. Г. Коргунюк, Е. Ю. Мелешкина, *Организационное устройство „Единой России” и партии коммунистов республики молдова: взгляд изнутри*, „ПОЛИТЭКС” 2010, № 1, <http://www.politex.info/content/view/666/30/> [dostęp: 26.05.2017]; Ю. Г. Коргунюк, *Уничтожение субъектности („Единая Россия” как партийная организация: становление и инволюция)*, „Полития” 2009, № 1; Е. Ю. Мелешкина, Г. М. Михалева (ред.), *Политическая конкуренция и партии в государствах постсоветского пространства*, ИНИОН РАН, Москва 2009; Ю. Г. Коргунюк, *Социально-демографический состав руководящих органов „Единой России” как показатель специфики организационной структуры партии*, „Полития” 2012, № 1; В. Мартыанов, *Многopартийная партия власти*, „Неприкосновенный запас” 2007, № 3 (53), <http://magazines.russ.ru/nz/2007/3/ma3.html> [dostęp: 26.05.2017].

²⁵ Л. Бызов, *Потребитель стабильности (о феномене “Единой России”)*, „Апология” 2005, <http://www.politnauka.org/library/parties/byzov.php> [dostęp: 18.02.2017].

²⁶ Podejście to nabrało popularności z chwilą, kiedy Władimir Putin opuścił (tymczasowo) urząd prezydencki, by objąć funkcję premiera rządu. Spodziewano się, że będzie on umacniał rolę Jednej Rosji i za jej pośrednictwem kontrolował Dumę, rząd, organy władzy wykonawczej w regionach. Por. T. F. Remington, *Parliament and the Dominant Party Regime*, [w:] S. K. Wegren (ed.), *Return to Putin's Russia: Past Imperfect, Future Uncertain*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., New York 2013, s. 46; N. K. Gvosdev, *Mexico and Russia: Mirror Images?*, „Demokratizatsiya” 2002, vol. 10, No 4, s. 488 i n.

hegemonicznej, bądź też partii dominującej w systemie autorytarnym i nie są to jedyne stosowane podejścia²⁷. Problem dotyczy bowiem tak „partii władzy”, jak i samych studiów nad zjawiskiem dominacji „partyjnej”²⁸.

Autor przyjmuje, że mamy do czynienia z dwoma wiodącymi podejściami klasyfikacyjnymi. Mowa tu o stanowisku Giovanniego Sartoriego, stosującego w ramach koncepcji systemu partii-państwa (*party-state systems*) podział na systemy jednej partii (*one party systems*) i systemy partii hegemonicznej (*hegemonic party systems*)²⁹ oraz Beatriz Magaloni i Ruth Kricheli, które operują koncepcją systemów jednopartyjnych (*one-party regimes*) wyodrębniając systemy z partią dominującą (*dominant-party regimes*) i systemy z pojedynczą partią (*single-party regimes*)³⁰. W dalszej części pracy wymiennie stosowane będą terminy partia hegemoniczna i partia dominująca w systemie autorytarnym, definiujące – mimo wewnętrznej złożoności klasyfikacyjnej stosowanej przez Sartoriego – to samo zjawisko³¹.

²⁷ Dominująca i niedominująca „partia władzy” (*dominant party of power*), „partia władzy” jako słabsza wersja partii dominującej. M. A. Завадская, *Время выбирать: манипулирование электоральными циклами в современных авторитарных режимах*, „Вестник Пермского Университета. Серия: Политология” 2015, № 4; M. Bader, *Understanding Party Politics...*

²⁸ Istnieje szereg prób uchwycenia fenomenu partii politycznych funkcjonujących we współczesnych autorytaryzmach. Jason Brownlee stosuje np. pojęcie partii rządzącej, do których miały należeć: egipska NDP (The National Democratic Party) i malezyjska UMNO/BN (The United Malays National Organisation/Barisan Nasional) (*partie unifie*), aby przeciwstawić ją rywalizacyjnym systemom dominującym Indii (Partia Kongresowa) i Japonii (Partia Liberalno-Demokratyczna) i partiom wyłączającym (*partie unique*). J. Brownlee, *Authoritarianism in an Age of Democratization*, Cambridge University Press, Cambridge 2007, s. 33.

²⁹ Termin „partia hegemoniczna” Sartori zaczerpnął od Jerzego J. Wiatra i jego rozważań nad miejscem i rolą Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w systemie politycznym Polski Rzeczpospolitej Ludowej. Por. G. Sartori, *Parties and Party Systems: a New Framework for Analysis*, ECPR Press, Colchester UK 2005, s. 204 i 252.

³⁰ B. Magaloni, R. Kricheli, *Political Order...*, s. 124.

³¹ Warto w tym miejscu odnieść się także do innych przypadków stosowania w literaturze przedmiotu terminu hegemonia. Uczynił to również swego czasu sam Sartori, odnosząc swoje rozumienie partii hegemonicznej do Dahlowskiej koncepcji „zamkniętej” i „włączającej hegemonii”. Pisał, że choć jego interpretacja hegemonii ma węższe znaczenie, odnosi się bowiem do wymiaru partyjnego, podejścia jego i Dahla są komplementarne – partia hegemoniczna oddala się od „zamkniętej hegemonii” w stronę „włączającej hegemonii”. Tego samego nie da się powiedzieć o podejściu LaPalombari i Weinera i ich koncepcji systemu hegemonicznego, tj. takiego, w którym w dłuższym okresie ta sama partia lub koalicja tych samych partii sprawuje władzę. Ich podejście jest bowiem, zdaniem Sartoriego, zbyt kategoryczne, jak na tak rozbudowany scenariusz polityczny. Por. G. Sartori, *Parties and Party...*, s. 214.

W studiach nad Jedną Rosją dominuje przede wszystkim podejście funkcjonalne, co łączy się zarówno z postrzeganiem jej przez pryzmat modelu „partii władzy” – silnie związanego z instrumentalnym podejściem elit politycznych w Rosji do instytucji partii politycznych, jak i umiejscawianiem jej w rodzinie partii hegemonicznych. Studia nad partiami dominującymi w systemach autorytarnych same w sobie koncentrują się nad rolą, jaką odgrywają one w systemie politycznym, przede wszystkim w wymiarze utrzymywania jego równowagi³². Podejście strukturalne daje o sobie znać przede wszystkim w badaniach porównawczych w odniesieniu do partii politycznych na obszarze poradzieckim, mających charakterystyki zbliżone do Jednej Rosji. Studia te uwzględniają różne aspekty struktury organizacyjnej tego rodzaju partii, a sam problem funkcjonowania dominujących „partii władzy” w państwach regionu rozpatrywany jest przez pryzmat dyfuzji norm autorytarnych i konwergencji tamtejszych systemów politycznych³³.

Brakuje natomiast pracy, która połączyłaby obydwie nurty interpretacyjne i podjęła problematykę roli Jednej Rosji w systemie politycznym, łącznie z zagadnieniem jej instytucjonalizacji, co jest zastanawiające biorąc pod uwagę istnienie prac analizujących instytucjonalizację systemów partii hegemonicznej – głównie w Azji Południowo-Wschodniej³⁴. Na szczególną uwagę zasługuje praca Dirka Tomsa poświęcona instytucjonalizacji indonezyjskiego Golkaru (partii hegemonicznej wykazującej uderzające podobieństwo do Jednej Rosji) w warunkach procesu demokratyzacji³⁵. Porównania Rosji i Indonezji zyskują ostatnio coraz większą popularność w środowisku politologicznym³⁶.

Pojawiają się pierwsze próby typologii przedstawicieli rodziny „partii władzy” oraz połączenia zbiorów „partii władzy” i partii dominujących w systemach autorytarnych³⁷. Są one niewątpliwie inspirujące – utwierdzają w przekonaniu, że jest to właściwy kierunek badań nad Jedną Rosją. Wymagają jednak uporządkowania i skoncentrowania uwagi w większym stopniu na problemie wymiarów dominacji, w ujęciu ilościowym i jakościowym, i wykorzystania

³² B. Magaloni, *Voting for Autocracy: Hegemonic Party Survival and its Demise in Mexico*, Cambridge University Press, Cambridge 2006.

³³ S. P. Roberts, *Converging Party Systems in Russia and Central Asia: A Case of Authoritarian Norm Diffusion?*, „Communist and Post-Communist Studies” 2015, vol. 48, No 2–3.

³⁴ D. Tomsa, A. Ufen (eds.), *Party Politics in Southeast Asia: Clientelism and Electoral Competition in Indonesia, Thailand and the Philippines*, Routledge, London 2013.

³⁵ D. Tomsa, *Party Politics and Democratization...*

³⁶ D. N. Lussier, *Constraining Elites in Russia and Indonesia. Political Participation and Regime Survival*, Cambridge University Press, Cambridge 2016.

³⁷ N. Laverty, *The „Party of Power” as a Type*, „East European Politics” 2015, vol. 31, No 1, s. 71–87.

w celu określenia rzeczywistego statusu partii obserwacji dotyczących pełnionych przez nią funkcji i stopnia instytucjonalizacji.

Na tle szeroko rozbudowanych studiów dotyczących „partii władzy” i Jednej Rosji wyjątek stanowi Polska, w której to – mimo znaczącego zainteresowania współczesną Rosją – dominuje problematyka bezpieczeństwa i stosunków międzynarodowych. Nie oznacza to, że nie powstały i nie powstają w Polsce wartościowe prace poświęcone rosyjskiemu systemowi politycznemu. Wymienić tu należy przede wszystkim opracowania autorstwa Janusza Adamowskiego, Marka Barańskiego, Andrzeja Czajowskiego, Albina Głowackiego, Anny Jach, Włodzimierza Marciniaka, Olgi Nadskakuły, Andrzeja Stelmacha, Andrzeja Skrzypka, Alicji Stępień-Kuczyńskiej czy Eugeniusza Zielińskiego³⁸. Rzecz w tym, że są to prace powstałe na podstawie doświadczeń procesu pieriestrojki i demokratyzacji Rosji, w których z małymi wyjątkami pomijane są kwestie roli „partii władzy”, a w szczególności Jednej Rosji, w systemie politycznym³⁹. Mało uwagi przyciąga w polskiej politologii problematyka ewolucji idei federalizmu w Rosji, rozwoju stosunków centrum – regiony, etnopolityki, wyjątek na tym tle stanowią książki powstające z inspiracji Tadeusza Bodio, Andrzeja Wierzbickiego czy Arkadiusza Żukowskiego⁴⁰.

³⁸ A. Czajowski, *Demokratyzacja Rosji w latach 1987–1999*, Atla 2, Wrocław 2001; J. Adamowski, A. Skrzypek (red.), *Federacja Rosyjska 1991–2001*, ASPRA-JR, Warszawa 2002; A. Jach, *Rosja 1991–1993. Walka o kształt ustrojowy państwa*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2013; W. Marciniak, *Rozgrabione imperium. Upadek Związku Sowieckiego i powstanie Federacji Rosyjskiej*, Arcana, Warszawa 2001; O. Nadskakuła, *Kategorie swój i obcy w rosyjskim myśleniu politycznym*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2013; A. Stelmach, *Zmiana i stabilność w systemie politycznym Rosji*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2003; A. Stępień-Kuczyńska, A. Głowacki (red.), *Rosja Putina: Leksykon*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004; A. Stępień-Kuczyńska, *Michaił Gorbaczow a idea i praktyka pieriestrojki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016; E. Zieliński, *Współczesna Rosja: studium polityczno-ustrojowe*, Elipsa, Warszawa 1995.

³⁹ D. Wilczewski, *Fenomen „partii władzy” w systemie partyjnym Federacji Rosyjskiej*, „Polityka Wschodnia” 2013, t. II, nr 4; J. Potulski, *System partyjny Rosji. Tradycja i współczesność*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2007.

⁴⁰ T. Bodio, *Kaukaz: transformacja przywództwa i elit politycznych*, Seria Władza Elity Przywództwo, t. VI, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2012; idem, *Kaukaz: mechanizmy legitymizacji i funkcjonowania elit politycznych*, Seria Władza Elity Przywództwo, t. VII, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2012; A. Wierzbicki, *Rosja. Etniczność i polityka*, Seria Władza Elity Przywództwo, t. V, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2011; A. Żukowski (red.), *Polska a Obwód Kaliningradzki Federacji Rosyjskiej. Teraźniejszość i wyzwania przeszłości*, Toruń 2008.

Jest to o tyle zrozumiałe, że:

- 1) rozwiązania konstytucyjno-prawne (reżim konstytucyjny) obowiązujące w Rosji od roku 1993 stawiają Prezydenta w szczególnej (uprzywilejowanej) pozycji względem innych organów władzy państwowej;
- 2) rola partii politycznych była w latach 90. silnie ograniczona w wymiarze formalnym. Sprawilo to, że problematyka partii i systemu partyjnego straciła na atrakcyjności w oczach polskich badaczy Rosji.

Co więcej, studia nad rosyjskim systemem partyjnym (przyjmując, że takowy istnieje w świetle zgłaszanych wątpliwości natury teoretycznej) i generalnie rosyjskim systemem politycznym znajdują się w fazie przejściowej, pomiędzy paradygmatem demokratyzacyjnym a paradygmatem autorytarnym.

Można w tym miejscu zaryzykować tezę, że zainteresowanie Rosją utrzymywało się tak długo, jak długo istniało wyobrażenie, iż procesy polityczne dokonujące się w niej będą podążały ścieżką demokratyzacji. Rodziło to naturalne wysiłki na rzecz realizacji badań porównawczych i w celu wykorzystania doświadczeń rosyjskich z myślą o rozbudowaniu wiedzy na ten temat w odniesieniu do demokratyzacji i z korzyścią dla wzmocnienia procesów demokratyzacyjnych w Polsce. W chwili obecnej straciły one rację bytu na skutek wzrostu tendencji autorytarnych w Rosji⁴¹. Nie można jednak powiedzieć, że tendencje autorytarne nie budzą w Polsce zainteresowania⁴² – często jednak ciężar odpowiedzialności za studia nad współczesną Rosją biorą na siebie przedstawiciele innych dyscyplin naukowych, podejmując problem m.in. z perspektywy filozoficzno-kulturowej⁴³.

⁴¹ Lukę tą starają się wypełnić autorzy prac poświęconych stosunkom polsko-rosyjskim realizowanych przez Międzyinstytutową Pracownię Badań nad Rosją i Państwami Poradzieckimi WDiNP UW. Por. np. S. Bieleń, A. Skrzypek (red.), *Geopolityka w stosunkach polsko-rosyjskich*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2011.

⁴² R. Bäcker, *Rosyjskie myślenie polityczne...*; S. Bieleń, A. Skrzypek (red.), *Rosja. Refleksje o transformacji*, ASPRA, Warszawa 2010; A. Skrzypek, *Putinada: Rosja – kraj kierowanej demokracji*, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych. Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2014; idem, *Druga smuta: zarys dziejów Rosji 1985–2004*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2004; A. Bartnicki, *Demokratycznie legitymizowany autorytaryzm w Rosji 1991–2004*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2007.

⁴³ M. Broda, „Zrozumieć Rosję”? O rosyjskiej zagadce-tajemnicy, Wydawnictwo Ibidem, Łódź 2011; idem, *Rosja – autorytaryzm – demokracja – między iluzją i realnością*, „Środkowo-europejskie Studia Polityczne” 2014, nr 2. Spojrzenie kulturowe i semiotyczne staje się nie tylko coraz popularniejsze w badaniach nad Rosją – także w wymiarze polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, ale dostarcza politologii możliwości nabrania dystansu i odejścia od technicznego i sformalizowanego podejścia do badań nad rosyjską polityką. Por. A. Makarychev, *Russian (In)Security: Cultures, Meanings and Contexts*, SiT/DP/07/16, <http://>

Niekwestionowane zainteresowanie budzi natomiast polityka zagraniczna Kremla, przede wszystkim w odniesieniu do obszaru poradzieckiego, którą to politykę postrzega się głównie przez pryzmat ambicji międzynarodowych Rosji⁴⁴, co tłumaczy znaczną liczbę prac powstających w tym obszarze problemowym, z drugiej zaś strony silny jest nurt podejmujący problem kształtowania się polityki zagranicznej Rosji pod wpływem czynników wewnętrznych, kulturowych, do którego należą prace Stanisława Bielenia, Agnieszki Bryc, Kazimierza Malaka, Macieja Rasia i Przemysława Żurawskiego *vel* Grajewskiego⁴⁵.

Głównym obszarem zainteresowania autora jest problem instytucjonalizacji Jednej Rosji i jej roli w systemie politycznym, będącej pochodną szeregu funkcji, które pełni. Analiza funkcji i struktury partii (w szczególności w odniesieniu do relacji łączących ją z innymi aktorami systemu politycznego) pozwala przyjąć, że istotą wysiłków badawczych jest problem dominacji Jednej Rosji w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej. Obydwa aspekty, kluczowe dla analizy miejsca i roli Jednej Rosji w systemie politycznym, należy badać przede wszystkim z uwzględnieniem dynamiki zmian dokonujących się w obrębie rosyjskiego systemu politycznego w omawianym okresie, z uwzględnieniem tendencji, które się w nim zarysowały przed rokiem 2001, a także z wzięciem pod uwagę rozwoju stosunków centrum – regiony, a szerzej ewolucji rozwiązań federalistycznych w Rosji od roku 2000.

Środowisko politologiczne tak w Rosji, jak i poza jej granicami, koncentruje się w swych rozważaniach dotyczących rosyjskiego systemu politycznego na takich kwestiach, jak zasadność stosowania w odniesieniu do przypadku Rosji kategorii reżimu hybrydalnego, konsolidacja autorytarna, a także cechy istotnościowe reżimu politycznego. W debacie na

www.securityintransition.org/wp-content/uploads/2016/12/WorkingPaper_Makarychev.pdf [dostęp: 15.02.2017].

⁴⁴ A. Bryc, *Cele polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004; A. Bryc, A. Legucka, A. Włodkowska-Bagan (red.), *Bezpieczeństwo obszaru poradzieckiego. Księga poświęcona pamięci Profesora Kazimierza Malaka*, Difin, Warszawa 2014; A. Włodkowska-Bagan, *Rywalizacja mocarstw na obszarze poradzieckim*, Difin, Warszawa 2013; I. Topolski, *Siła militarna w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2004.

⁴⁵ S. Bieleń, *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej...*; A. Bryc, *Cele polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej...*; P. Żurawski *vel* Grajewski, *Polityka Unii Europejskiej wobec Rosji a interesy Polski 1991–2004*, Ośrodek Myśli Politycznej, Kraków 2008; K. Malak, *Czynnik wojskowy w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej (1991–2000)*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2001; M. Raś, *Ewolucja polityki zagranicznej Rosji wobec Stanów Zjednoczonych i Europy Zachodniej w latach 1991–2001*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.

temat kierunku zmian w obrębie rosyjskiego systemu politycznego można wyodrębnić trzy główne „szkoły”⁴⁶.

Pierwsza z nich toczy rozważania dotyczące reżimów hybrydalnych⁴⁷. Należą do niej prace m.in. Henry’ego E. Hale’a, Graeme’a Gilla, Beatriz Magaloni i Joakima Ekmana⁴⁸. Hale na potrzeby studiów nad Rosją przyjmuje, że zjawisko hybrydalności może przybierać różne formy. Rosyjski model reżimu politycznego można by określić mianem wyborczo-patronalnego⁴⁹. Magaloni i Ekman podejmują problem Jednej Rosji w kontekście rozważań nad rolą partii hegemonicznych i wyborów autorytarnych z punktu widzenia stabilności reżimów partii hegemonicznej, tzw. *hegemonic party regimes*, traktowanych jako forma hybrydy autorytarно-demokratycznej, a dokładniej rzecz biorąc – rywalizacyjnego autorytaryzmu⁵⁰. Ekman wykorzystuje rosyjski przypadek w komparatywnych badaniach nad związkami pomiędzy polityczną partycypacją a stabilnością systemów hybrydalnych⁵¹. W dyskusji nad charakterem systemu politycznego współczesnej Rosji silnie obecna jest koncepcja wyborczego autorytaryzmu. Choć przez wielu autorów klasyfikowany jako przykład myślenia hybrydalnego, na równi chociażby z ułomną demokracją, w rzeczywistości stanowi fragment rozważań nad procesem konsolidacji autorytarnej⁵².

⁴⁶ Na temat innych możliwych podejść interpretacyjnych w odniesieniu do rosyjskiego systemu politycznego patrz: Г. Хейл, *Эволюция гибридного режима*, [w:] Г. Хейл, И. Курилла (ред.), *Россия „двухтысячных”: стереоскопический взгляд*, Планета, Москва 2011, s. 19–20.

⁴⁷ J. Holzer, S. Balik, *Postkomunistyczne reżimy...*, s. 72.

⁴⁸ G. Gill, *Russia and the Vulnerability of Electoral Authoritarianism?*, „Slavic Review” 2016, vol. 75, No 2.

⁴⁹ Hybryda w wydaniu wyborczo-patronalnym cechuje się obecnością trzech elementów: najwyższe urzędy w państwie zdobywa się i utrzymuje dzięki wyborom; istnieje opozycja, której przedstawicielom daje się możliwość uczestniczenia w wyborach; władza w państwie realizowana jest za pośrednictwem złożonych sieci patronalno-klientelistycznych. Г. Хейл, *Эволюция гибридного режима...*, s. 21–22.

⁵⁰ B. Magaloni, *The Game of Electoral Fraud and the Ousting of Authoritarian Rule*, „American Journal of Political Science” 2010, vol. 54, No 3; eadem, *Voting for Autocracy, Hegemonic Party Survival and Its Demise in Mexico*, Cambridge University Press, Cambridge 2006; N. Tan, *Why No Liberalizing Outcome? Singapore’s Hegemonic Party Regime After 2011 Elections*, Paper prepared for presentation at the „Dominant Party Systems” Conference, University of Michigan, 9–10 May 2014; A. Schedler, *The Politics of Uncertainty Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism*, Oxford Studies in Democratization, Oxford 2015, s. 5.

⁵¹ J. Ekman, *Political Participation and Regime Stability: A Framework for Analyzing Hybrid Regimes*, „International Political Science Review” 2009, vol. 30, No 1.

⁵² G. Golosov, *The 2012 Political Reform in Russia. The Interplay of Liberalizing Concessions and Authoritarian Corrections*, „Problems of Post-Communism” 2012, vol. 59, No 6, s. 624.

Schedler umiejscawia wyborczy autorytaryzm w gronie systemów autorytarnych określanych mianem współczesnych autorytaryzmów⁵³, a idący za nim tacy politolodzy, jak Gelman czy Gołosow dostrzegają wyraźne związki pomiędzy wspomnianą kategorią a rosyjskim reżimem politycznym, rozważając na ile zbliża się on do tego typu idealnego wyborczego autorytaryzmu.

Druga „szkoła” powraca, analizując rosyjski przypadek, do klasycznej teorii i typologii autorytaryzmu Juana J. Linza. W tym nurcie utrzymane są więc prace J. Holzera i S. Balika – *Postkomunistyczne reżimy niedemokratyczne* i Tatiany Woróżejkiny – *Autorytarne systemy XX wieku a współczesna Rosja: podobieństwa i różnice*. Znajdziemy tu obszerną krytykę paradygmatu hybrydalnego (wyodrębnianie nowej kategorii politologicznej, nadmierna koncentracja na problemie wyborów)⁵⁴. W ten nurt wpisują się również opracowania porównujące reżim polityczny Rosji Putina z innymi autorytaryzmami⁵⁵. Kiriłł Chołodkowski określał rosyjski reżim polityczny pod rządami Putina mianem autorytaryzmu plebiscytowo-biurokratycznego, charakterystycznego dla rządów Napoleona III czy też obecnego w wielu państwach Ameryki Łacińskiej w wieku XX⁵⁶.

Trzecia „szkoła” poszukuje oryginalnych definicji na potrzeby charakterystyki systemu politycznego współczesnej Rosji, wyjątkowej samej w sobie ze względu na szczególny model historycznego rozwoju procesów społeczno-politycznych, kulturowych i geograficznych⁵⁷. Czerpie ona tak z nurtu autorytarnego, jak i hybrydalnego w zakresie tworzenia nowej kategorii pojęciowej, choć tylko i wyłącznie na potrzeby Rosji. Znajdziemy tu więc rozważania poświęcone m.in. „putinizmowi” Lwa Gudkowa, zjawisku monocentryzmu rosyjskiego systemu politycznego Aleksieja Zudina czy też „(prze)sterowanej demokracji” Nikołaja Pietrowa⁵⁸. W tym nurcie mieszczą się przede wszystkim opracowania

⁵³ Więcej na ten temat por. A. Schedler, *The Logic of Electoral Authoritarianism*, [w:] A. Schedler (ed.), *Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado 2006, s. 4–5.

⁵⁴ W Polsce zdecydowanym wrogiem koncepcji hybrydalnej był swego czasu Roman Bäcker, z którym polemizowała Maryana Prokop. Por. M. Prokop, *Demokratyczno-autorytarna hybryda: redefinicja kategorii teoretycznej*, „Historia i Polityka” 2015, t. XX, nr 13.

⁵⁵ N. K. Gvosdev, *Mexico and Russia: Mirror Images?*, „Demokratizatsiya” 2002, vol. 10, No 4.

⁵⁶ K. Г. Холодковский, *К вопросу о политической системе современной России*, tłum. M. Kluźniak, „Полис. Политические исследования” 2009, № 2, s. 9.

⁵⁷ J. Afanasjew, *Groźna Rosja*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2005; P. Kennedy, *Mocarstwa świata: narodziny, rozkwit, upadek. Przemiany gospodarcze i konflikty zbrojne w latach 1500–2000*, tłum. M. Kluźniak, Książka i Wiedza, Warszawa 1994, s. 105.

⁵⁸ A. Ю. Зудин, *Новая публичность: моноцентризм и „режим консультаций”*, Библиотека РАПН, 2006, 04.01, <http://www.rapn.ru/library.php?d=291&n=35&p=12> [dostęp: 24.03.2017]; N. Petrov, M. Lipman, H. E. Hale, *Overmanaged Democracy in Russia*:

rosyjskich socjologów skupionych wokół Centrum Lewady, analizujących rodziny i regres demokracji w Rosji przez pryzmat procesów dokonujących się w rosyjskim społeczeństwie. Z tego środowiska napływają także (w szczególności po aneksji Krymu) ostrzeżenia przed rozszerzeniem się wpływu zjawiska „totalitarnej recydywy” w Rosji, uwarunkowanego wolniejszym tempem rozstawania się z przeszłością totalitarną niż w innych państwach regionu postkomunistycznego⁵⁹. Szczególnie istotna jest w ramach tej „szkoły” koncepcja „putinizmu”. Warto zaznaczyć, że rosyjski system polityczny postrzegany jest jako zjawisko wyjątkowe, nieopisane dotychczas w literaturze przedmiotu. Jego wyjątkowość daje o sobie znać w dwóch płaszczyznach: systemu legitymizacji dominacji (autorytetu) i mechaniki sprawowania władzy (zarządzania). Sam Gudkow definiuje „putinizm”, jako nową kategorię politologiczną, obok totalitaryzmu, autorytaryzmu i demokracji⁶⁰.

Wymiar przestrzenny analizy miejsca i roli Jednej Rosji w rosyjskim systemie politycznym związany jest z próbą uzupełnienia studiów realizowanych przez autora w odniesieniu do kształtowania się stosunków federacyjnych w Rosji w latach 1991–2006. Badając ten problem autor doszedł do wniosku, że charakter relacji centrum – regiony korespondował z kształtem systemu politycznego Rosji i wpływał na rzeczywistą pozycję urzędu Prezydenta w systemie władzy. Zależności te miały obustronny charakter – słabość centrum powodowała wzrost znaczenia elit regionów, spontaniczną, niekontrolowaną decentralizację, co czyniło centrum federalne zakładnikiem elit regionalnych⁶¹. W literaturze przedmiotu zagadnienie instytucjonalizacji Jednej Rosji rozważane jest w kontekście procesu centralizacji stosunków federacyjnych w Rosji po roku 1999. Uznawany jest on za jeden z kluczowych czynników konsolidacji autorytaryzmu w Rosji ze względu na próby podporządkowania Kremlowi regionalnych elit i wykorzystania ich potencjału w celu zapewnienia ciągłości władzy jego gospodarzowi i partii politycznej reprezentującej interesy obozu władzy. Obóz władzy nie był bowiem zainteresowany eliminacją zjawiska subnarodowego autorytaryzmu, a podporządkowaniem sobie regionalnych reżimów⁶². Sukcesy wyborcze Jednej Rosji uznawane są za wynik ustanowienia ścisłych relacji pomiędzy Kremla a elitami regionalnymi. Utrzymane

Governance Implications of Hybrid Regimes, „Carnegie Papers” 2010, No 106, http://carnegieendowment.org/files/overmanaged_democracy_2.pdf [dostęp: 24.03.2010].

⁵⁹ Л. Гудков, *Природа „путинизма”*, „Вестник общественного мнения” 2009, № 3 (101), s. 7.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 7.

⁶¹ M. Słowikowski, *Polityka federacyjna Borysa Jelcyna i Władimira Putina*, Wydawnictwo Naukowe GRADO, Toruń 2009.

⁶² *The Politics of Sub-national Authoritarianism in Russia...*, s. 11–12.

były one w duchu koncepcji neojarłyku i łączyły fakt podporządkowania regionów centrum i ograniczonej suwerenności elit regionalnych⁶³. Decentralizacja funkcji władczych i dekoncentracja zasobów charakterystyczna dla rozwiązań federalistycznych wydają się, zdaniem niektórych badaczy, czynnikami szczególnie sprzyjającymi powstawaniu partii dominujących⁶⁴. Problem instytucjonalizacji Jednej Rosji w regionach może być analizowany z wykorzystaniem zarówno koncepcji neojarłyku, jak i z uwzględnieniem kształtowania się w Rosji nowego modelu federalizmu. Przydatna w związku z tym staje się koncepcja Williama H. Rikera pozycjonowania rozwiązań federalistycznych na osi *continuum* federalizmu maksymalnego i minimalnego⁶⁵. Warto w tym miejscu wskazać również na ustalenia wspomnianego autora dotyczące związków pomiędzy stopniem centralizacji systemu partyjnego a kształtowaniem się określonego modelu federalizmu. Rozważając natomiast zagadnienie roli, jaką odgrywała Jedna Rosja w procesie centralizacji stosunków federacyjnych, warto zwrócić uwagę na problemy stosunków zleceńodawca – zleceniobiorca (*principle – agent*) i poszukiwania przez centrum optymalnego mechanizmu monitoringu poczynąń organów władzy państwowej szczebla regionalnego model „patrolu policyjnego” *versus* model „alarmu przeciwpożarowego”. Ten nurt badań nad współczesną Rosją spopularyzował Brian Taylor analizujący procesy państwowotwórcze w Rosji po roku 1991, z uwzględnieniem pojęć potencjału państwa i jakości rządzenia.

Analiza miejsca i roli Jednej Rosji w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej może być realizowana z uwzględnieniem koncepcji instytucjonalizacji partii politycznej. Autorstwo koncepcji instytucjonalizacji partii politycznej zwykło przypisywać się dwóm politologom: Samuelowi Huntingtonowi

⁶³ Przyjmując perspektywę neojarłyku należy zauważyć, że idealne założenia tego typu umowy obejmują możliwość sprawowania niepodzielnej władzy na danym terytorium w zamian za gwarancję lojalności i utrzymywania porządku na tym terytorium – zapewnienie stabilności i dostarczanie zasobów. Suwerenność polityczną można rozumieć za R. Bäckerem, „jako zdolność do podejmowania ostatecznych decyzji politycznych, a więc takich, od których nie ma odwołania”. „Brak suwerenności oznacza, że zarówno procedury, jak i same decyzje są rozstrzygane bądź podejmowane w ośrodku lub ośrodkach władczych innego państwa. Chodzi tu o to, kto podejmuje najważniejsze z nich. Do tych najistotniejszych należą generalne zasady funkcjonowania najważniejszych instytucji oraz skład personalny ośrodków kierowniczych danego państwa”. R. Bäcker, *Nietradycyjna teoria polityki*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2012, s. 128.

⁶⁴ O. J. Reuter, *The Politics of Dominant Party Formation: United Russia and Russia's Governors*, „Europe-Asia Studies” 2010, vol. 2, No 62.

⁶⁵ W. E. Riker, *The Development of American Federalism*, Kluwer Academic Publisher, Boston 1987, s. 9–10.

i Angelo Panebianco. Pierwszy z nich przyjmował, że instytucjonalizacja to proces, w trakcie którego organizacja (w tym partia) zyskuje wartość i nabiera stabilności. Wskazywał jednocześnie na cztery wymiary instytucjonalizacji: zdolność do adaptacji (wynikająca z długowieczności partii i funkcjonalnej płynności odgrywanych ról); organizacyjną złożoność; autonomię w stosunku do innych grup społecznych; spójność, odnoszącą się do konsensusu w obrębie organizacji, co do jej funkcji i sposobów rozwiązywania narastających w niej sporów. Panebianco, który koncentrował się już tylko na partii politycznej w systemie demokratycznym, uznawał instytucjonalizację za proces, w którym ulega ona wzmocnieniu, przestaje być narzędziem osiągania określonych celów i nabiera wartości sama w sobie. Wyróżniał on dwa kryteria instytucjonalizacji: autonomię w stosunku do jej otoczenia zewnętrznego i stopień wewnętrznej systemowości lub też współzależności pomiędzy jej częściami składowymi. Tak jak w przypadku Huntingtonowskiej autonomii i spójności, autonomia zewnętrzna i systemowość u Panebianco były ze sobą wzajemnie powiązane⁶⁶.

Koncepcja instytucjonalizacji w ujęciu Vicky Randal i Lårsa Svåsanda opiera się na połączeniu podejścia strukturalnego i postaw, z uwzględnieniem wymiaru wewnętrznego, jak i zewnętrznego funkcjonowania partii politycznych. W konsekwencji otrzymujemy kombinację czterech zmiennych procesu instytucjonalizacji partii politycznej, którą obrazuje poniższa tabela (tab. 1).

Tabela 1. Wymiary instytucjonalizacji partii politycznej

Wyszczególnienie	Wewnętrzny	Zewnętrzny
Strukturalny	Systemowość	Autonomia decyzyjna
Postawa	Infuzja wartości	Reifikacja

Źródło: V. Randall, L. Svåsand, *Party Institutionalization in New Democracies*, „Party Politics” 2002, vol. 8, No 1, s. 13.

Analizując przypadek Jednej Rosji pod kątem jej miejsca w rodzinie partii autorytarnych, tj. próby udzielenia odpowiedzi, w którym miejscu na osi *continuum* wyznaczanym przez partię dominującą i „partię władzy” będzie się ona znajdować, autor przyjął założenie, że koncepcja instytucjonalizacji partii politycznej, w wersji wypracowanej przez Vicky Randall

⁶⁶ Por. V. Randall, L. Svåsand, *Party Institutionalization and the New Democracies*, Paper for the ECPR Joint Session of Workshops, Mannheim, 26–31.03.1999, s. 5–6, <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/2184ac97-23a6-40fd-9e83-1603c3bd59bb.pdf> [dostęp: 06.05.2017].

i Larsa Svåsand⁶⁷, będzie jednym z użytecznych narzędzi w tym zakresie. W trakcie dyskusji nad instytucjonalizacją partii politycznej autorzy ci formułują pytania o jej genezę, dostępne zasoby, rolę lidera, zjawisko klientelizmu, podziałów wewnętrznych w partii (spójności jej struktury) i kondycję wewnątrzpartyjnej demokracji (systemowość), autonomię decyzyjną w stosunku do aktorów zewnętrznych, a także sferę postaw i wartości, mających związek z celami programowymi i organizacyjnymi partii (infuzja wartości), jak i o społeczną percepcję partii (reifikacja), mającą wpływ na jej legitymację. Mają to być kluczowe elementy z punktu widzenia rozwoju i funkcjonowania każdej partii – przesądzające o jej trwałości, a także wyborczych sukcesach.

Podejście badawcze do problemu miejsca Jednej Rosji w rodzinie partii autorytarnych, m.in. z wykorzystaniem koncepcji instytucjonalizacji partii politycznej, jest użyteczne, ponieważ zwraca uwagę na te elementy, które wymagają szczególnej uwagi z punktu widzenia „życia partii”. Dostarcza ona swego rodzaju mapy obszarów badawczych aktywności partii, które powinny zostać poddane analizie zarówno w ogóle, w stosunku do każdej partii politycznej, jak i w szczególności, w odniesieniu do „partii władzy”. Wykorzystanie koncepcji instytucjonalizacji partii politycznej to także możliwość odpowiedzi na pytanie o sukcesy wyborcze Jednej Rosji.

Zagadnienie instytucjonalizacji partii politycznych jest problemem złożonym, czego dowodzą prace chociażby polskich autorów, m.in. Ryszarda Herbuta i Katarzyny Sobolewskiej-Myślik⁶⁸. Warto zauważyć, że koncepcja Randall i Svåsand była twórczo rozwijana. Przykładem tego mogą być wyśliki Matthiasa Basedau i Alexandra Stroha traktujących ustalenia Randall i Svåsand jako punkt wyjścia dalszych rozważań nad problemem instytucjonalizacji partii politycznych w krajach rozwijających się⁶⁹. W kontekście modyfikacji metody Randall i Svåsand oraz ustaleń Panebianco warto

⁶⁷ Idem, *Party Institutionalization in New Democracies*, „Party Politics” 2002, vol. 8, No 1, s. 13.

⁶⁸ R. Herbut, *Teoria i praktyka funkcjonowania partii politycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, s. 42–65; idem, *Partie Polityczne*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997, s. 78–84; K. Sobolewska-Myślik, *Partie i systemy partyjne na świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 42–56.

⁶⁹ M. Basedau, A. Stroh, *Measuring Party Institutionalization in Developing Countries: A New Research Instrument Applied to 28 African Political Parties*, „GIGA Working Paper” 2008, No 69, https://www.giga-hamburg.de/en/system/files/publications/wp69_basedau-stroh.pdf [dostęp: 30.01.2017].

choćby zwrócić uwagę za Katarzyną Sobolewską-Myślik na poniższe kwestie:

- 1) relacji pomiędzy strukturami lokalnymi a organami centralnymi partii – czy cieszą się one autonomią, czy też są podporządkowane „centrali”⁷⁰;
- 2) zakres zgodności między wewnętrznymi regułami rekrutacji przywództwa a faktyczną strukturą władzy w partii – czy pozycje przywódcze zajmowane są przez osoby czerpiące poparcie spoza partii, np. ze względu na ważne funkcje pełnione w innych organizacjach;
- 3) problem legitymacji wewnętrznej i zewnętrznej partii, ujawniającej się w początkowym okresie istnienia partii i związanej z obecnością „organizacji sponsorującej”⁷¹.

Pierwsza z poruszonych kwestii ma, zdaniem autora, istotne znaczenie w kontekście dyskusji na temat roli Jednej Rosji w ujęciu przestrzennym, tj. z punktu widzenia centralizacji stosunków federacyjnych. Analiza poczynąń partii w regionach (funkcji i instytucjonalizacji) pozwala określić, czy mamy do czynienia z partią scentralizowaną, czy zdecentralizowaną. Druga i trzecia kwestia dotyczą bezpośrednio lub pośrednio problemu autonomii decyzyjnej partii i jej społecznej legitymacji. W przypadku Jednej Rosji jest to zagadnienie kluczowe, biorąc pod uwagę to, jak związki partii z Władimirem Putinem wpływają na jej społeczną percepcję i wyborcze sukcesy i tym samym jej pozycjonowanie na osi partia dominująca – „partia władzy”. Godzi się także wspomnieć, w kontekście genezy partii i jej autonomii decyzyjnej, o związkach Jednej Rosji z obozem władzy i korzystaniem z jego zasobów. Kreml jest w tym przypadku „organizacją sponsorującą” dla Jednej Rosji – pojęcie to swego czasu wprowadził do rozważań nad zjawiskiem instytucjonalizacji partii politycznych Angelo Panebianco⁷².

⁷⁰ Tak jak w przypadku analizy funkcji Jednej Rosji istotny obszar badawczy wyznacza poziom regionalny analizy. Relacje w trójkącie Kreml – partia – elity regionalne mają ogromny wpływ na proces instytucjonalizacji Jednej Rosji tak w wymiarze systemowości, jak i autonomii. Z jednej strony partia jest bowiem silnie scentralizowana, z drugiej zaś – od początku jej istnienia dawały o sobie znać symptomy fragmentaryzacji w wymiarze regionalnym. Elity regionalne uznawały zwierzchnictwo Kremla, co nie przeszkadzało im toczyć konfliktów wewnętrznych również w obrębie struktury partii, a niekiedy nawet podejmować próby jej „prywatyzacji”, tj. uwalniać regionalne oddziały partii spod kontroli kierownictwa Jednej Rosji. C. Ross, R. Turovsky, *Centralized but Fragmented: The Regional Dimension of Russia's „Party of Power”, „Demokratizatsiya”* 2015, vol. 23, No 2, s. 208–210.

⁷¹ K. Sobolewska-Myślik, *Partie i systemy partyjne...*, s. 46.

⁷² A. Panebianco, *Modelli di partito. Organizzazione e potere nei partiti politici*, Il Mulino, Bologna 1982, s. 103–133; M. Maor, *Political Parties and Party Systems: Comparative Approaches and the British Experience*, Routledge, London 1997, s. 74–75.

Autor, podejmując się analizy miejsca i roli Jednej Rosji w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej w latach 2001–2016, koncentruje swą uwagę na kwestii instytucjonalizacji partii, nie zaś systemu partyjnego Rosji. Są ku temu co najmniej dwa powody; pierwszy związany jest z samą definicją systemu partyjnego i normatywnymi ograniczeniami towarzyszącymi próbom ich klasyfikowania; drugi odnosi się do możliwości adaptowania koncepcji instytucjonalizacji systemu partyjnego do nierywalizacyjnych systemów politycznych. Autor podnosi ten problem już na wstępie, w literaturze przedmiotu wyraźnie zarysowany jest bowiem nurt interpretacyjny, odmawiający układowi relacji pomiędzy partiami politycznymi w większości państw byłego Związku Radzieckiego – w tym także w Rosji – miana systemu partyjnego⁷³. Podstawową kwestią wymagającą komentarza jest pytanie, czy system partyjny pozbawiony rywalizacji jest systemem partyjnym. Sartori nie miał co do tego wątpliwości i wyodrębniał systemy partii-państwa – nierywalizacyjne i systemy partyjne – rywalizacyjne. Pisał w tym kontekście, że partie tworzą system tylko wtedy, kiedy są częścią większej całości, kiedy tworzą system interakcji, wynikający z międzypartyjnej rywalizacji⁷⁴. Przyjmował, że można mówić o istnieniu dwóch różnych, heterogenicznych *continuuach*. Pierwsze *continuum* obejmuje systemy wielopartyjne: dwupartyjne i systemy partii predominującej, drugie obejmuje wspólnoty hegemoniczne i jednopartyjne. W przypadku pierwszego *continuum* mamy do czynienia z systemami politycznymi bazującymi na

⁷³ Argumentacja ta opiera się na trzech następujących założeniach: 1) relacje pomiędzy partiami nie wpisują się w klasyczne rozumienie systemu partyjnego, w którym utrzymuje się ciągłość: po pierwsze „podaży” na rynku partyjno-wyborczym i po drugie w wymiarze wzorców rywalizacji. Nie mamy więc do czynienia z „chaotycznymi” czy też niezinstytucjonalizowanymi systemami partyjnymi, a raczej z nie-systemami (*party non-systems*); 2) partie polityczne w państwach regionu nie pełnią funkcji charakterystycznych dla tego typu organizacji, tj. znanych z systemów demokratycznych. Mają ograniczony zasięg oddziaływania w systemie politycznym, nie tworzą ram instytucjonalizacji rywalizacji politycznej czy też integracji wspólnoty politycznej, nie wpływają na kluczowe decyzje kadrowe, od wyniku wyborów nie zależy skład rządu czy w końcu kierunek rozwoju polityki państwa; 3) istnieją partie, ale nie ma systemu partyjnego, w rozumieniu niezależnej sfery rozwoju partii, które mogą autonomicznie osiągać cele polityczne i w ramach której toczą się konflikty polityczne, dokonują się wybory dotyczące kształtu rządu i kierunku zmian politycznych. K. Stoner-Weiss, *Resisting the State: Reform and Retrenchment in Post-Soviet Russia*, Cambridge University Press, Cambridge 2006, s. 111; O. Sanchez, „Party Non-Systems: A Conceptual Innovation” (paper, Midwest Political Science Association National Conference, Chicago, IL, April 3, 2008), Chicago 2008; M. Bader, *Understanding Party Politics...*, s. 102–103; R. Sakwa, *Party and Power: between Representation and Mobilisation in Contemporary Russia*, „East European Politics” 2012, vol. 28, No 3, s. 311.

⁷⁴ G. Sartori, *Parties and Party Systems...*, s. 39.

systemach partyjnych, w drugim zaś z sytuacją, w której system polityczny skoncentrowany jest wokół partii-państwa. „Systemy partyjne kończą się na systemach partii predominującej, systemy partii-państwa rozpoczynają się wraz z partią hegemoniczną. Pierwsze są rywalizacyjne, drugie nie”⁷⁵. Scott Mainwaring i Timothy R. Scully podtrzymują to założenie: „Jedna partia nie tworzy systemu, ponieważ system implikuje obecność co najmniej dwóch elementów. Co najmniej dwie partie muszą ze sobą rywalizować, aby można było mówić o systemie partyjnym”⁷⁶. Mainwaring i Scully definiują system partyjny jako zbiór trwałych interakcji pomiędzy partiami w trakcie rywalizacji. Ich podejście skoncentrowane jest na systemach demokratycznych lub zmierzających w stronę rozwiązań demokratycznych⁷⁷.

O ile koncepcja instytucjonalizacji partii politycznej w myśl modelu Randal i Svåsand, uzupełniona o krytyczne i ważne obserwacje poczynione w polskiej politologii m.in. przez Ryszarda Herbuta i Katarzynę Sobolewską-Myślik, adaptuje się do problemu partii autorytarnej⁷⁸, o tyle instytucjonalizacja systemu partyjnego wymaga szeregu komentarzy i wielu modyfikacji. Z punktu widzenia autora znacznie ważniejsze w przypadku Sartoriańskiego modelu systemów partii-państwa (*party state systems*) są relacje pomiędzy partią a liderem państwa autorytarnego i innymi strukturami odpowiadającymi za stabilność autorytarną. Inni partyjni uczestnicy systemu politycznego nie są w systemach nierywalizacyjnych samodzielnymi, autonomicznymi aktorami, a jedynie „agentami” państwa.

W odniesieniu do ram czasowych autor zdecydował się na wybór okresu 2001–2016. Zbiega się tu fakt 15 lat istnienia Jednej Rosji i czterech testów wyborczych na szczeblu federalnym, spełniających kryteria stawiane partiom dominującym zarówno przez Giovani Sartoriego (w odniesieniu do partii systemów rywalizacyjnych), jak i współcześnie przez Kennetha F. Greena (w stosunku do partii systemów nierywalizacyjnych)⁷⁹. Dwukrotnie – w roku 2007 i 2016 – partia zdobywała konstytucyjną większość głosów w Dumie Państwowej Federacji Rosyjskiej.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 250.

⁷⁶ S. Mainwaring, T. R. Scully (eds.), *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*, Stanford University Press, Stanford 1995, s. 4.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ R. Herbut, *Teoria i praktyka funkcjonowania partii politycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002; K. Sobolewska-Myślik, *Partie i systemy partyjne na świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.

⁷⁹ K. F. Greene, *The Political Economy of Authoritarian Single-Party Dominance*, „Comparative Political Studies” 2010, vol. 43, No 7, s. 810.

W niniejszej pracy staram się uzupełnić istniejące w Polsce badania nad niedemokratycznym charakterem rosyjskiej *polis*, jak również szerzej – nad współczesnymi rozwiązaniami autorytarnymi i rolą partii politycznych w systemach autorytarnych, z uwzględnieniem wymiarów dominacji ilościowej i jakościowej, analizowanych z wykorzystaniem podejścia strukturalno-funkcjonalnego. Biorąc pod uwagę, jak został zarysowany temat i obszar badawczy pracy, autor formułuje następujące trzy cele.

Pierwszy cel odnosi się do określenia zależności pomiędzy rodziną „partii władzy” a partiami dominującymi w systemach autorytarnych, ze szczególnym uwzględnieniem przesłanek ich wyodrębnienia z rodziny partii autorytarnych, określenia ich funkcji i cech istotnościowych, a także ukazania faktu dywersyfikacji w obrębie każdej z rodzin. W ramach tego celu badawczego autor zamierza zdefiniować typy idealne partii dominującej i „partii władzy” poprzez wskazanie ich cech istotnościowych i dystynktywnych, z uwzględnieniem zakresu faktycznie pełnionych funkcji i stopnia instytucjonalizacji.

Drugim celem jest określenie miejsca i roli Jednej Rosji w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej. Autor dokonuje analizy ewolucji rosyjskiego systemu politycznego i kształtowania się cech istotnościowych reżimu politycznego Rosji. Umiejscawia na tym tle proces instytucjonalizacji Jednej Rosji. Jednocześnie, odwołując się do typów idealnych rodzin partii autorytarnych, autor zamierza wskazać, w którym miejscu na osi *continuum* partii autorytarnych znajduje się Jedna Rosja. Aby tego dokonać analizuje stopień instytucjonalizacji partii i faktyczny zakres spełnianych przez nią funkcji. Zamierza również odpowiedzieć na pytanie, czy obecność w rosyjskim systemie politycznym w omawianym okresie Jednej Rosji wywierała wpływ na klasyfikację rosyjskiego reżimu autorytarnego. Autor zwraca również uwagę na rolę partii w procesie centralizacji systemu stosunków federacyjnych w Rosji po roku 1999. Stara się odpowiedzieć na dwa zasadnicze pytania:

- 1) czy partia odgrywała istotną rolę w procesie instytucjonalizacji mechanizmu monitoringu implementacji decyzji centrum na poziomie regionalnym, tzw. policyjnego patrolu;
- 2) czy była w omawianym okresie partią scentralizowaną, czy też zdecentralizowaną – pozostawała pod kontrolą centralnego ośrodka decyzyjnego, czy też jej struktury regionalne uległy podporządkowaniu elitom regionalnym?

Trzeci cel polega na zweryfikowaniu istniejących w literaturze przedmiotu ustaleń dotyczących zależności pomiędzy konsolidacją systemu autorytarnego a instytucjonalizacją partii dominującej, a także związków pomiędzy centralizacją systemu stosunków federacyjnych (instytucjonalizacją modelu maksymalnego federalizmu) a obecnością silnie scentralizowanych partii

politycznych. Autor zamierza również zweryfikować dotychczasowe podejście do pozycjonowania partii autorytarnych, jako dominujących, z wykorzystaniem modelu antynomicznych typów idealnych partii politycznych w systemach autorytarnych.

W zakresie hipotez badawczych autor przyjmuje założenie, że w obrębie rodziny partii autorytarnych mamy do czynienia ze szczególnym typem partii, podstawą wyodrębnienia których jest udział w procesie stabilizowania reżimu autorytarnego. Ten typ partii autorytarnych jest wewnętrznie zróżnicowany. Wynika to z rzeczywistego wkładu pewnego zbioru partii w stabilizację systemu autorytarnego, co jest efektem faktycznie pełnionych funkcji w tym zakresie i stopnia ich instytucjonalizacji, przede wszystkim autonomii decyzyjnej.

Biorąc pod uwagę ustalenia dotyczące typów „partii władzy” i partii dominujących w systemach autorytarnych, autor przyjmuje za zasadne zweryfikowanie następującej hipotezy – mimo postępującej konsolidacji autorytaryzmu w Rosji w latach 2001–2016, ukształtowania się modelu stabilnego autorytaryzmu i centralizacji stosunków federacyjnych, Jedna Rosja nie nabrała wyraźnych cech typu idealnego partii dominującej, a rosyjski reżim polityczny – partyjnego autorytaryzmu. Zdecydowanie bliżej było jej w omawianym okresie do typu idealnego „partii władzy”, mimo że różniła się dość wyraźnie od „partii władzy” istniejących w rosyjskim systemie politycznym w latach 90. Reżim zaś polityczny Rosji ukształtował się w omawianym okresie jako amalgamat spersonifikowanego, populistycznego i biurokratyczno-wojskowego autorytaryzmu.

Praca ma charakter problemowo-empiryczny. Autor wykorzystuje w niej m.in. metodę ilościowo-jakościową, instytucjonalno-prawną, a także komparatywną. Łączy w pracy podejście badania nad regionem (*area studies*) z elementami badań porównawczych (*comparative studies*). Przyjmuje, że wiele łączy rozwiązania formalne i nieformalne wypracowane we współczesnym systemie politycznym Rosji z tymi obowiązującymi w innych, współczesnych i historycznych systemach autorytarnych. Tak ma się rzecz m.in. w odniesieniu do instrumentalnego wykorzystywania instytucji nominalnie demokratycznych do osiągania celów autorytarnych, co polega w rosyjskich warunkach na „lokalizacji” tychże instytucji – dostosowywaniu ich do rosyjskiej tradycji i kultury politycznej. Celem autora jest odniesienie przypadku Jednej Rosji do istniejących typologii partii autorytarnych i wykorzystanie obserwacji poczynionych w stosunku do partii i systemów politycznych uznawanych za pokrewne do Jednej Rosji, z myślą o rozbudowaniu stanu wiedzy empirycznej na temat zjawiska dominacji partii politycznych w systemach autorytarnych i uporządkowaniu istniejących podejść badawczych w omawianym obszarze problemowym. Podejmując problem miejsca i roli Jednej Rosji w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej autor przyjmuje, że umożliwi to pełniejsze

zrozumienie mechanizmów nim rządzących. W takim ujęciu praca nie jest li tylko analizą utrzymaną w duchu Sartoriańskiej koncepcji *party-as-a-system*⁸⁰ – służy zebraniu argumentów na rzecz budowy wniosków natury ogólnej i dotyczących m.in. relacji centrum – regiony i charakteru systemu politycznego Rosji zarówno w odniesieniu do klasyfikacji reżimu politycznego, jak i zjawiska jego stabilności.

W aspekcie studiów nad partią polityczną stosowane jest podejście funkcjonalno-strukturalne. Analiza funkcji Jednej Rosji pozwala nie tylko określić jej rolę w systemie politycznym, ale także „skonfrontować” jej rzeczywiste dokonania z innymi partiami funkcjonującymi w systemach autorytarnych. Wymiar strukturalny studiów nad Jedną Rosją dostarcza natomiast wiedzy na temat relacji łączących ją z innymi aktorami systemu politycznego – partia jest bowiem subsystemem rosyjskiego systemu politycznego. Zastosowanie koncepcji instytucjonalizacji partii politycznej pozwala uporządkować istniejące obserwacje na ten temat i w sposób spójny oraz czytelny zobrazować fakt braku politycznej podmiotowości Jednej Rosji.

Połączenie podejścia funkcjonalnego i strukturalnego pozwala skoncentrować się na problemie wymiarów dominacji Jednej Rosji i podjąć próbę wpisania modelu „partii władzy” w istniejące typologie partii autorytarnych. W tym celu autor odwołuje się do metody idealizacyjnej polegającej na konstruowaniu antynomicznych typów idealnych analizowanych w pracy zjawisk politycznych, w celu umieszczenia na osi *continuum* rosyjskich przypadków, z wykorzystaniem zebranego w pracy materiału empirycznego. Dotyczy to zarówno:

- 1) modelu rosyjskiego reżimu politycznego – autorytaryzm skonsolidowany *versus* autorytaryzm nieskonsolidowany,
- 2) miejsca Jednej Rosji w rodzinie partii autorytarnych – partia dominująca *versus* „partia władzy”,
- 3) jej roli w procesie kształtowania stosunków federacyjnych i wpływu jej zaangażowania w ten proces na stopień centralizacji struktury organizacyjnej – partia scentralizowana *versus* partia zdecentralizowana⁸¹.

Metoda idealizacyjna jest szeroko stosowana w badaniach nad zjawiskiem suwerenności, decentralizacji funkcji władczych i rozwiązań federalistycznych (koncepcja Williama E. Rikera federalizmu maksymalnego *versus* federalizmu minimalnego), a także w odniesieniu do mechanizmów monitorowania

⁸⁰ „Każda partia może być postrzegana (od środka lub badana w oderwaniu), jako system, co oznacza, że jest ona mikrokosmosem samym w sobie, systemem politycznym w miniaturze”. G. Sartori, *Parties and Party Systems...*, s. 39.

⁸¹ R. Bäcker, *Metodologia badań politologicznych*, Polskie Towarzystwo Nauk Politycznych, Warszawa 2016, s. 49–52.

poczynañ podmiotów składowych państwa zdecentralizowanego przez centrum – model zewnętrzny (patrol policyjny) *versus* wewnętrzny (alarm przeciwpożarowy)⁸².

Rozdział pierwszy podejmuje problematykę wymiarów dominacji partii politycznych we współczesnych systemach autorytarnych. Autor analizuje zarówno zjawisko polityczne określane mianem „partii władzy”, jak i partii dominującej w systemie autorytarnym. Pod uwagę brane są przede wszystkim zagadnienia dotyczące ich funkcji i instytucjonalizacji, a także zależności pomiędzy ich obecnością w systemie politycznym a jego konsolidacją autorytaryzmu. Odwołując się do opisanych w literaturze przypadków partii dominujących, wykazujących znaczne podobieństwo do niektórych z „partii władzy” istniejących w regionie poradzieckim, autor wskazuje na możliwość umieszczenia tych ostatnich w zbiorze partii autorytarnych. W rozdziale tym, posiłkując się metodą idealizacyjną, skonstruowana została oś *continuum* partii autorytarnych, uczestniczących bezpośrednio w procesie stabilizacji reżimu autorytarnego. Przyjmując założenie o prymacie wymiaru jakościowego nad ilościowym w dyskusji nad dominacją partii autorytarnych, autor konstruuje typy idealne: partii dominującej i „partii władzy”. Cechy istotnościowe obydwu typów są pochodną faktycznie pełnionych przez nie funkcji w ramach budowy autorytarnego *equilibrium*, takich jak przewożenie wspólnocie politycznej, rozszerzanie bazy społecznego poparcia dla reżimu, rekrutacji elit władzy i ko-optacji kontroli oraz ich instytucjonalizacji, ze szczególnym uwzględnieniem genezy, autonomii decyzyjnej, dominacji ośrodków pozapartyjnych w ich działalności i społecznej percepcji.

W rozdziale drugim autor podejmuje trzy problemy: ewolucji systemu politycznego Rosji w okresie 2001–2016, cech istotnościowych reżimu politycznego i jego legitymizacji, jako istotnego elementu jego stabilności. W odniesieniu do pierwszego problemu przyjęte zostało założenie, że rosyjski system polityczny, wykazując jeszcze w latach 90. XX w. symptomy autorytarne, podlegał autorytarnej konsolidacji. W związku z tym autor stara się umiejscowić rosyjski reżim polityczny na osi *continuum* skonsolidowanego i nieskonsolidowanego autorytaryzmu. Przy tworzeniu typów idealnych obydwu modeli autorytarnych pod uwagę brane są zarówno zagadnienia uczciwości procedur wyborczych, instytucjonalizacji form rozwiązywania konfliktów w łonie elity władzy i przemocy. Analiza cech istotnościowych rosyjskiego autorytaryzmu dokonywana jest w odniesieniu do istniejących typologii w tym zakresie, przede wszystkim

⁸² J. Khan, *Federalism, Democratization, and the Rule of Law in Russia*, Oxford University Press, Oxford 2002, s. 33; B. Taylor, *State Building in Putin's Russia. Policing and Coercion after Communism*, Cambridge University Press, Cambridge 2011, s. 29–35.

autorstwa Juana J. Linza. Analizowane są kwestie: instytucjonalizacji systemu politycznego, w tym płynność reguł formalno-prawnych organizujących rywalizację partyjno-wyborczą i istotę substytutów politycznych, przemocy, rosnącej roli resortów siłowych i „ludzi w pagonach”, a także legitymizacji społecznej reżimu. Autor porusza w rozdziale także problem stabilności rosyjskiego reżimu politycznego, konstruując antynomiczną oś stabilnego i niestabilnego autorytaryzmu. Ocena ewoluującego społecznego stosunku w odniesieniu do osoby Władimira Putina, charakteru reżimu politycznego, celów osiągniętych przez państwo, głównych instytucji politycznych, w tym partii, pozwala właściwie umiejscowić rosyjski reżim polityczny na wspomnianej osi.

Celem autora w rozdziale trzecim jest określenie zakresu faktycznie pełnionych przez Jedną Rosję funkcji w ramach szeroko pojmowanej stabilizacji reżimu autorytarnego, a także odpowiedź na pytanie, czy mamy w przypadku Jednej Rosji do czynienia z silną czy też słabą instytucjonalizacją. Analiza wspomnianych funkcji pełnionych przez Jedną Rosję w obrębie rosyjskiego systemu politycznego w latach 2001–2016, w połączeniu z oceną stopnia jej instytucjonalizacji, pozwoli określić miejsce, jakie zajmowała ona na osi *continuum* partii autorytarnych. Odpowiedź na pytania dotyczące instytucjonalizacji i funkcji partii pozwoli określić miejsce i rolę Jednej Rosji w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej, ale także dostarczy wiedzy pozwalającej zweryfikować założenia dotyczące związków pomiędzy konsolidacją reżimu autorytarnego a instytucjonalizacją partii dominujących. Na tym tle pojawiają się dwa zasadnicze pytania:

- 1) czy rosyjski przypadek potwierdza, czy też przeczy założeniu o istnieniu tego rodzaju zależności?
- 2) czy swą stabilność rosyjski autorytaryzm zawdzięczał działaniom podejmowanym przez Jedną Rosję i czy rosyjski reżim polityczny nabierał w jakimś stopniu cech istotnościowych partyjnego autorytaryzmu?

Rozważania dotyczące instytucjonalizacji i funkcji Jednej Rosji w systemie politycznym Rosji w latach 2001–2016 poprzedzane są ustaleniami dotyczącymi zjawiska „partii władzy” w rosyjskim systemie politycznym lat 90. i charakterystyki Naszego Domu – Rosji, partii, która zbliżała się do typu idealnego „partii władzy”. Autor w rozdziale tym zamierza wskazać różnice pomiędzy Jedną Rosją a Naszym Domem – Rosją i przyczyny, które miały wpływ na przemieszczenie się Jednej Rosji – w ograniczonym stopniu – w stronę typu idealnego partii dominującej na osi *continuum* partii autorytarnych.

W rozdziale czwartym autor poddaje analizie funkcje i instytucjonalizację Jednej Rosji, kształtujące się w procesie centralizacji stosunków federalnych w Rosji w latach 2001–2016, skutkującej ustanowieniem modelu unitarnego federalizmu (maksymalnego federalizmu). Analizując funkcje

i instytucjonalizację Jednej Rosji na poziomie regionalnym, autor kieruje się podejściem Wiliama E. Rikera do zjawiska zależności pomiędzy defederalizacją a centralizacją systemu partyjnego. Koncepcji Rikera towarzyszy zastosowanie modelu neojarłyku do analizy relacji pomiędzy Kremlem a elitami regionalnymi – stopień autonomii tych ostatnich można bowiem uznać za kluczowy wyznacznik stopnia centralizacji systemu stosunków federacyjnych, co pozostaje zgodne z duchem koncepcji Rikera federalizmu maksymalnego i minimalnego.

Celem dociekań w rozdziale piątym jest znalezienie odpowiedzi na pytania:

- jak kształtował się proces instytucjonalizacji Jednej Rosji w wymiarze przestrzennym?
- czy była ona partią scentralizowaną, reprezentującą interesy Kremla i zachowującą przy tym pełną niezależność od elit regionalnych?
- czy partia uległa decentralizacji, a jej struktury regionalne zostały podporządkowane regionom, Kreml zaś nie był w stanie zapanować nad konfliktami pojawiającymi się w jej strukturach regionalnych?

Odpowiedź na te pytania pozwoli zweryfikować – na gruncie rosyjskiego systemu politycznego – ważność założenia Rikera dotyczącego związków między centralizacją systemu partyjnego a stopniem federalizacji systemu politycznego. Autor zwraca uwagę także na poszukiwanie przez centrum federalne mechanizmu monitoringu działań organów władzy państwowej szczebla regionalnego.